

# EKENSTEIN

Hoe wordt Ekenstein in de toekomst  
een trekpleister voor Noord Groningen?



Onderzoeksrapport borgen studie

Remco den Besten, Rik Bodewes, Lars Hoving, Justin Jäger, Jan Jansen & Jacco Knobbe

# **ONDERZOEKSRAPPORT EKENSTEIN**

Auteurs:  
Remco den Besten, Rik Bodewes,  
Lars Hoving, Justin Jager,  
Jan Jansen, Jacco Knobbe



# Colofon

## Redactie

Remco den Besten  
Rik Bodewes  
Lars Hoving  
Justin Jager  
Jan Jansen  
Jacco Knobbe

## Vormgeving

Justin Jager

Dit onderzoek is mede mogelijk gemaakt dankzij de opdracht van kopgroep Ekenstein, Innovatiewerkplaats NEXTWORX en de Hanzehogeschool. Wij bedanken Univé Appingedam voor de gastvrijheid welke zij geboden hebben in de vorm van een werkplek en heerlijke koffie, Noordpeil B.V. voor het aanleveren van verschillende documentatie, de leden van kopgroep Ekenstein met in het bijzonder Hiwe Groenewolt voor de enthousiaste betrokkenheid en Lies Oldenhof voor het inspirerend en enthousiast begeleiden van de studenten.

Den Besten, R.W., Bodewes, H.J.J., Hoving, L.S., Jager, J., Jansen, J., Knobbe, J.A. (2020). Onderzoeksrapport Ekenstein. Appingedam.

Eerste druk, 2020: Onderzoeksrapport Ekenstein.

Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaand toestemming van de redactie.





# Inhoudsopgave

Inleiding	02
1. Onderzoeksmethode	03
1.1 Inleiding	03
1.2 Vergelijkend onderzoek	03
1.3 Parkanalyse	03
2. Ekenstein	05
2.1 Historie van Ekenstein	05
2.2 Ruimtelijke analyse	08
2.3 Voorzieningen	12
2.4 Toegankelijkheid en bereikbaarheid	15
2.5 Gebruikers	16
2.6 Beheer	18
3. Lucas Pieters Roodbaard	20
4. Fraeylemaborg	23
4.1 Historie van Fraeylemaborg	23
4.2 Ruimtelijke analyse	26
4.3 Voorzieningen	30
4.4 Toegankelijkheid en bereikbaarheid	33
4.5 Gebruikers	34
4.6 Beheer	36
5. Stania State	39
5.1 Historie van Stania State	39
5.2 Ruimtelijke analyse	42
5.3 Voorzieningen	47
5.4 Toegankelijkheid en bereikbaarheid	48
5.5 Gebruikers	50
5.6 Beheer	53
6. Vergelijking	54
7. Conclusie	56
8. Bronnen	58
Bijlagen	62
Kopenhagen Rit 9: Appingedam - Leer	
123 Skandinavie	
Ekenstein en Rusthoven	
Rondje Ekenstein	
Snackerie22102012	
Damsterdiep, Groningen Loopt	
Loppersum; de route van de zes wierdedorpen	
Gedragsregistratie Ekenstein	
Roodbaard tuinen A	
Roodbaard tuinen B	
Landgoed Fraeylemaborg A	
Landgoed Fraeylemaborg B	
Rondje via Fraeylemaborg	
Gedragsregistratie Fraeylemaborg	
Elfstedenpad	
Gedragsregistratie Stania State	

# Inleiding

Landgoed Ekenstein, op een steenworp afstand van het historische centrum van Appingedam ligt een verloren parel binnen het oeuvre van de meest iconische tuinarchitect van de 19e eeuw, Lucas Pieters Roodbaard. Gelegen op de grens van de gemeenten Appingedam en Loppersum aan de vroegere verbinding tussen de stad Groningen en Delfzijl, het Damsterdiep. In voorbije tijden een begrip in de omgeving, tegenwoordig in verval en weinig aantrekkelijk voor bezoekers.

Landgoed Ekenstein is interessant als onderwerp van onderzoek vanwege de recente ontwikkelingen. De gemeente Appingedam wilde de historische tuin en het aangrenzende park over dragen aan Stichting het Groninger Landschap, vanwege de financiële situatie en draagvlak binnen de gemeenteraad is dit uiteindelijk niet doorgegaan. Hieruit volgend is kopgroep Ekenstein ontstaan, een burgerinitiatief met een verscheidenheid aan burgers en belangstellenden uit de gemeente Appingedam. De kopgroep heeft hulp gezocht bij NEXTWORX, en gevraagd om advies met betrekking tot gebiedsontwikkeling van het landgoed gericht op toegankelijkheid & bereikbaarheid, gebruikers en beheer. Met als doel het landgoed Ekenstein een centrale plaats te geven in de toekomstige gemeente Eemsdelta en in de regio Noord Groningen. Met de aanwezige culturele en historische waarden in dit gebied is er potentie om uit te groeien tot een toeristische trekpleister in de regio.

De hoofdvraag ,welke centraal staat, is *“Hoe wordt Ekenstein in de toekomst een trekpleister van Noord Groningen?”* De analyse van de huidige situatie van het landgoed, en de vergelijkende studie met een tweetal andere landgoederen, vormt de basis voor toekomstgericht advies. De drie aandachtsgebieden zijn per landgoed uitgewerkt.

Hoofdstuk één omvat de verantwoording van gebruikte onderzoeksmethoden. Gevolgd door een uitgebreid onderzoek naar Ekenstein. In het derde hoofdstuk wordt het leven en werk van de tuinarchitect Lucas Pieters Roodbaard behandeld. Het vierde en vijfde hoofdstuk zijn gewijd aan onderzoek naar een tweetal landgoederen welke dienen als vergelijkingsmateriaal voor Ekenstein, respectievelijk zijn dit de Fraeylemaborg in Slochteren en de Stania State in Oenkerk. De drie landgoederen worden in hoofdstuk zes met elkaar vergeleken. Het onderzoek wordt afgesloten met een concluderend hoofdstuk waarin de opzichzelfstaande landgoederen worden vergeleken.

# 1. Onderzoeksmethode

## 1.1 Inleiding

Onderzoek, volgens de Van Dale (Van Dale, 2020): On-der-zoek (het; o; meervoud: onderzoeken) de handeling van onderzoeken: een onderzoek instellen; wetenschappelijk onderzoek

Om goed onderzoek te doen zal een stevige basis gevormd moeten worden om vanuit verder te werken. Deze basis zal gevormd worden door gebruik te maken van twee soorten onderzoeksmethoden. Deze methodes zijn hieronder verder toegelicht.

## 1.2 Vergelijkend onderzoek

Middels een vergelijkend onderzoek wordt gekeken naar de huidige situatie op Ekenstein welke wordt vergeleken met een tweetal andere parken. De twee andere parken worden bepaald door vergelijkbare landgoederen te toetsen aan een multicriteria analyse.

In het onderzoek wordt impliciet de onderzoeksvraag *“Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen Ekenstein en twee andere landgoederen?”* beantwoord. Voorafgaand aan de vergelijking wordt per landgoed onderzoek verricht naar de huidige situatie.

De opzichzelfstaande onderzoeken behandelen elk dezelfde onderwerpen. De deelonderzoeken beginnen met een korte schets van de historie. Deze wordt gevolgd door een ruimtelijke analyse van het gebied waarbij aandacht is voor verscheidene landschaps aspecten. Dit wordt aangevuld met nabijgelegen voorzieningen. De drie focusgebieden worden achtereenvolgens behandeld in de volgorde toegankelijkheid & bereikbaarheid, gebruikers en beheer.

## 1.3 Parkanalyse

Om tot een sociaal ruimtelijke analyse te komen wordt gebruik gemaakt van de parkanalyse. Deze methode maakt het mogelijk verschillende parken met elkaar te vergelijken en het gebruik ervan te voorspellen. Het uitgangspunt is dat vooral de context en inbedding van een stadspark in zijn omgeving van invloed is op het gebruik ervan. Het resultaat van de vergelijking geeft een beter inzicht in de invloed van ruimtelijke factoren op het gebruik. Ook bieden de resultaten een mogelijke verklaring voor het gebruik van het te onderzoeken gebied aan de hand van acht factoren (Simons & van Dorp, 2014, pp. 47).



Afbeelding 2.1: De ridderzaal van Ekenstein, 1900-1920 - (Schrikkema, 1920)

## 2. Ekenstein

*Het landhuis dankt zijn naam en bestaan aan de eerste eigenaar, Groninger stadssecretaris Johan Eeck.*



Afbeelding 2.3: Borg Ekenstein, ca 1898 - (Hotel Ekenstein, 1967)



Afbeelding 2.2: Tjamsweer : borg Ekenstein, tuin en achterzijde, 1870-1900 - (Formsma, 1973)

### 2.1 Historie van Ekenstein

Een paar kilometer ten westen van Appingedam ligt langs het Damsterdiep het buiten Ekenstein. Ekenstein is één van de twee landhuizen die zijn gebouwd in de Ommelanden. Het andere landhuis is het naast gelegen Rusthoven, welke dateert uit 1686. Het landhuis dankt zijn naam en bestaan aan de eerste eigenaar, Groninger stadssecretaris Johan Eeck. De familie van Eeck liet het buitenverblijf en het bijbehorende Schathoes in 1648 bouwen. De familie gebruikte het huis voornamelijk als zomerhuis, tot het in 1723 werd verkocht (Noordpeil, 2018a).

Het landhuis is daarna een korte periode in handen geweest van Luit Jans Dorenbos, vervolgens werd het in 1754 overgenomen door de familie Alberda van Nijenstein. Later bekend als familie Alberda van Ekenstein, vernoemd naar het landgoed. Onder de familie Alberda van Ekenstein kwam het landhuis pas echt tot bloei. Het huis werd weer permanent bewoond en de familie heeft het landhuis een aantal keren verbouwd. Waaronder een uitbreiding van het pand en de aanleg van een slotgracht in 1772, een verbouwing in 1827 en een ingrijpende verbouwing in 1870.

Ook werd Lucas Pieters Roodbaard (1782 - 1851) ingeschakeld om de tuinen te ontwerpen naar Engelse landschapsstijl. Een eerste schetsontwerp voor de tuin is afkomstig uit 1821, een tweede schets dateert uit 1827. Tijdens de verbouwing van de woning is de oriëntatie van de tuin veranderd. Ook het terrein om het huis heen werd volledig betrokken in het ontwerp, het vergraven grachtenstelsel is hier een exemplarisch voorbeeld van.

In 1923 overleed de laatste Alberda. Vanaf deze periode gaat het bergafwaarts. Er wordt geen onderhoud meer gepleegd, bomen worden gekapt en vele cultuurhistorische roerende goederen worden verkocht.

In 1946 koopt de gemeente Appingedam het landgoed om een cultureel ontspanningscentrum te laten verrijzen. Deze plannen gaan uiteindelijk niet door. In 1950 is begonnen met de restauratie en werd het landhuis ingericht als hotel.



Afbeelding 2.5: Kaart 1992 - (Topotijdreis, z.d.)



Afbeelding 2.6: Kaart 1993 - (Topotijdreis, z.d.)

Halverwege de twintigste eeuw is er begonnen met werkzaamheden op het park. Zo werden paden hersteld en is er een vijver gegraven. Vervolgens werden er op grote schaal herstelwerkzaamheden uitgevoerd. Aanleiding hiervoor was het plan om Ekenstein verder uit te breiden en het achterstallige onderhoud. Het park werd grondig onderhouden genomen. Zo werden er meer speeltoestellen toegevoegd, gazons uitgebreid en vegetatie werd ingeplant.

Deze werkzaamheden vormde een goede basis om het park verder uit te breiden. Aan het eind van de twintigste eeuw is er begonnen aan de uitbreiding van de tuin aan de noordelijke kant. (zie afbeelding 2.5 en 2.6) Hier werd een vijverpartij, speelweide, wandelroutes en een uitzichtpunt gerealiseerd.

Rond 1994 werd er in het kader van een kunstproject het kunstwerk 'Bank op de heuvel' gekocht.

Nadat er in 1995 nog een herinrichting van voornamelijk vegetatie heeft plaatsgevonden, zijn er op het landgoed geen grote ingrepen meer geweest.

De laatste jaren heeft de gemeente Appingedam alleen het noodzakelijke beheer uitgevoerd. Hierdoor is de tuin langzaam dichtgegroeid en zijn de oorspronkelijke zichtlijnen (deels) verdwenen. Het achterstallige onderhoud is ook goed te zien aan de huidige panden en meubels op het terrein. De structuur die door Roodbaard bedacht is, is nog wel grotendeels bewaard gebleven. Denk hierbij aan waterpartijen en wandelpaden.

Er zijn onderdelen van het park die in redelijke mate worden onderhouden. Dit betreft dan voornamelijk particuliere eigendommen. Hieronder vallen: Hotel-Restaurant Ekenstein, het Schathoes, de camping en de kinderboerderij.

## 2.2 Ruimtelijke analyse

De ruimtelijke analyse is tot stand gekomen door een combinatie van deskresearch en het uitvoeren van veldwerk. De observaties tijdens het veldwerk zijn verwerkt in ArcGIS. Deze data is geanalyseerd en vervolgens zijn er conclusies getrokken.

### 2.2.1 Observaties op het landgoed

Het landgoed rondom Ekenstein is volledig toegankelijk om daar een wandeling te maken. Aan de zuidelijke en westelijke kant is de mogelijkheid om het park te betreden via begaanbare paden. Het valt op dat wandelpaden weinig tot niet onderhouden zijn. De diversiteit aan verschillende soorten paden is groot, van grond en modder tot puin en schelpenpaden, alle soorten zijn vertegenwoordigd. De zitmogelijkheden op het landgoed zijn onevenredig verdeeld. Aan de oostzijde van het park zijn weinig tot geen zitmogelijkheden, daarentegen is het aanbod aan de westelijke zijde ruim. (zie afbeelding 2.7)

Verder werd duidelijk dat de verharding van de parkeerplaats in slechte staat verkeerd. Voornamelijk de overgangen van de parkeerplaats naar de openbare weg en de overgang van de parkeerplaats naar de weg richting de kinderboerderij. Beide verhardingen vertonen slijtage in de vorm van kuilen en gaten.

De oorspronkelijke zichtlijnen van Roodbaards tuint ontwerp zijn in de huidige staat van het landgoed niet, of nauwelijks, aanwezig. Het originele ontwerp met zichtlijnen is te zien in afbeelding 2.9. Tijdens het veldwerk werd zichtbaar dat de lijn vanaf de borg naar het veld achter het landhuis nog aanwezig is.



Afbeelding 2.7  
Analyse van de  
zitgelegenheden  
op het landgoed -  
(ESRI, 2019)



Afbeelding 2.8: Paden Ekenstein - (J.Jager, 2019)





Afbeelding 2.9 Fragment van het oorspronkelijke ontwerp van Roodbaard - (Noordpeil, 2018a)

### 2.2.2 Omliggende functies

De factor gemengde functies gaat over de hoeveelheid gebouwen in de omgeving van het plangebied die niet bestemd zijn om te wonen. Dit zijn winkels, kantoren, maatschappelijke en zakelijke dienstverlening, bedrijven en horeca. Deze factor geeft een mogelijke verklaring voor het aan- of afwezig zijn van andere bezoekers dan de inwoners. Hierbij worden de functies binnen een straal van 600 meter (10 minuten loopafstand) onderzocht (Simons & van Dorp, 2014, pp. 51). Binnen deze straal liggen de onderstaande functies:

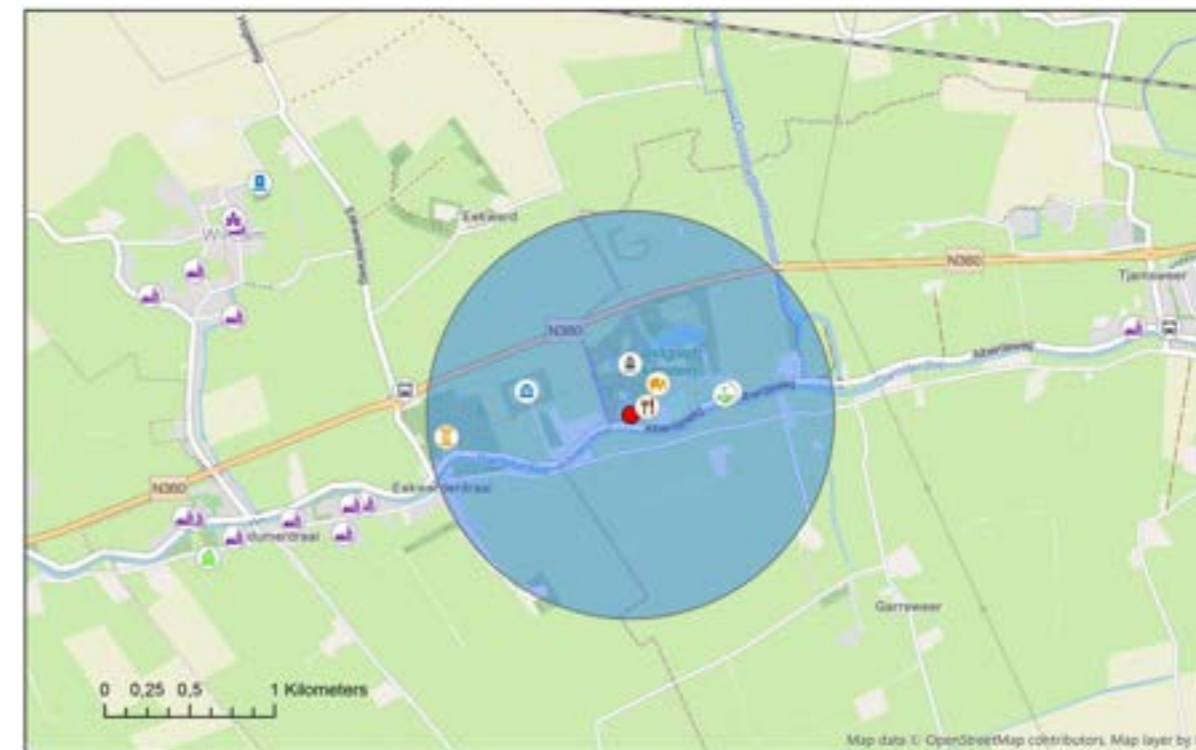
Tabel 2.1: Omliggende functies Ekenstein - (R.W. den Besten, 2020)

<b>Restaurant</b>	Het Schathoes
<b>Activiteiten</b>	Kinderboerderij
	Midgetgolf
	Vaargroep Ekenstein
<b>Verblijven</b>	Camping Ekenstein
	Hotel-Restaurant Ekenstein

### 2.2.3 Verankering

De factor verankering zegt iets over in hoeverre het plangebied behoort tot het dagelijks gebied van de omwonenden. De drie stappen geven aan hoe groot de kans is dat potentiële bezoekers het plangebied regelmatig tegenkomen. (Simons & van Dorp, 2014, pp. 52).

Zoals in afbeelding 2.11 te zien is blijkt dat er maar één route direct langs Ekenstein gaat. De verankering lijkt groot omdat de 2e en 3e wegen een groot gebied bestrijken. Veel van het dagelijkse verkeer gaat echter via de N360 en zodoende rijden passanten achter Ekenstein langs.



Afbeelding 2.10: Kaart omliggende functies Ekenstein - (R.W. den Besten, 2020; ESRI, 2020)

- Restaurant
- bedrijven
- Kinderboerderij
- Vaargroep
- Rusthoven
- Camping
- Steenfabriek
- Midgetgolf
- Kerk
- Busstation
- Begraafplaats
- Basisschool
- Ekenstein
- Straal 600 meter



Afbeelding 2.11: Kaart verankering Ekenstein - (L.S.Hoving, 2020; ESRI 2020)

## 2.3 Voorzieningen

Op en om het landgoed Ekenstein zijn een groot aantal voorzieningen aanwezig.

### 2.3.1 Camping Ekenstein

De camping wordt voornamelijk gebruikt om te overnachten. Hierin zijn verschillende mogelijkheden, zoals het huren van een blokhut of tentplek.

### 2.3.2 Midgetgolfbaan

Op de camping is een midgetgolfbaan aanwezig. Dit is de enige midgetgolfbaan in de wijde omgeving van Appingedam en wordt gebruikt door zowel jong als oud. Voor een prijs van € 2,25 kunnen campinggasten en andere bezoekers gebruik maken van de baan. De baan is alleen open in de zomerperiode.

### 2.3.3 Kinderboerderij

De kinderboerderij hoort bij landgoed Ekenstein en wordt onderhouden door cliënten van Cosis. Cosis is een dagbesteding voor mensen met een verstandelijke en/of psychische beperking. Op de boerderij zijn de volgende dieren aanwezig: varkens, pony's, geiten, alpaca's, vogels en konijnen. Naast de kinderboerderij bevindt zich ook een hertenkamp met een aantal herten en schapen.

### 2.3.4 Hotel-Restaurant Ekenstein

Het landhuis heeft een hotelfunctie. Het hotel staat aangeprijsd als een 3-sterren hotel.

De prijs van een overnachting zit rond de € 75,- per nacht. Dit is een redelijk gemiddelde prijs vergeleken met andere hotels in de omgeving. Verder biedt het restaurant een verscheidenheid van gerechten aan. Een drie gangen menu wordt aangeboden vanaf € 29,50 per persoon.

### 2.3.5 Het Schathoes

Het Schathoes biedt de ruimte voor een breed scala aan activiteiten. Zo worden er onder andere bruiloften, vergaderingen, lezingen en uitvaarten georganiseerd. Ook biedt het Schathoes de mogelijkheid om hier in het weekend, wanneer de deuren open zijn, te lunchen en te dineren.

### 2.3.6 Speeltuin

Op het terrein is een speeltuin aanwezig met een aantal speeltoestellen. De speeltuin is verbonden met de kinderboerderij.

### 2.3.7 Bijenstal

De bijenstal is door de gemeente Appingedam in gebruik gegeven aan de Vereniging ter Bevordering van de Bijenteelt in Nederland.





## 2.4 Toegankelijkheid en bereikbaarheid

### 2.4.1 Online toegankelijkheid

Ekenstein is ook online toegankelijk voor bezoekers. Online wordt alleen het noodzakelijke onderhouden en gepost. Ekenstein is op de volgende platformen toegankelijk:

#### Hotel-Restaurant Ekenstein

Website: <https://www.ekenstein.com/>

Facebook:

<https://www.facebook.com/landgoedekenstein>

Twitter: @ekenstein

#### Camping Ekenstein

Website: <https://www.campingekenstein.nl/>

Facebook:

<https://www.facebook.com/CampingEkenstein/>

Instagram: @campingekenstein

#### Kinderboerderij Ekenstein

Website:

[www.kinderboerderijekenstein.nl](http://www.kinderboerderijekenstein.nl) (is buiten gebruik)

Facebook:

<https://www.facebook.com/Kinderboerderij-Ekenstein-Appingedam-433945396699184/>

Verder is Ekenstein te vinden op de website van de lokale VVV Eemsdelta. Onder verschillende kopjes wordt Ekenstein genoemd. Onder andere bij het kopje 'Hotel'. Website van de VVV Eemsdelta: <https://eemsdelta.groningen.nl/>

### 2.4.2 Openbaar Vervoer

Vanaf de stad Groningen rijdt een bus richting Appingedam, dit betreft buslijn 6. Deze rijdt via het UMCG en Ten Boer. Deze buslijn rijdt ook langs het terrein van Ekenstein (achterzijde, halte Eekwerd). Vanaf de halte Eekwerd, Wirdum is het veertien minuten lopen naar het landgoed.

De kosten van de reis Groningen - Ekenstein (Eekwerd, Wirdum) zijn als volgt:

- Vol tarief: € 4,51
- Korting: € 2,97

Vanaf Delfzijl rijdt een bus richting Haren via Appingedam, dit betreft buslijn 6. Deze buslijn rijdt ook langs het terrein van Ekenstein (achterzijde, halte Eekwerd). Vanaf de halte Eekwerd, Wirdum is het veertien minuten lopen naar het landgoed.

De kosten van de reis Delfzijl - Ekenstein (Eekwerd, Wirdum) zijn als volgt:

- Vol tarief: € 3,39
- Korting: € 2,23

### 2.4.3 Parkeren

Op Ekenstein kan gratis geparkeerd worden, er is ruimte voor ongeveer 75 auto's. Het hele parkeerterrein is verhard. Verder is er een fietsenstalling langs het pad richting de kinderboerderij.

### 2.4.4 Zichtbaarheid

Vanwege de vele bomen aan de voorkant van de borg is deze bijna tot niet zichtbaar vanaf de Alberdaweg.



Afbeelding 2.14: Zichtbaarheid vanaf de Alberdaweg - (Google maps, 2020)



Afbeelding 2.15: Foto richting heuvel vanaf het terras - (L.S. Hoving, 2019)

### 2.4.5 Fiets- en wandelroutes

Er gaan verschillende fiets en wandelroutes door en langs Ekenstein. De routes variëren van lokale routes tot landelijke routes en zelfs internationale. De routekaarten zijn bijgevoegd in de bijlagen.

## 2.5 Gebruikers

### 2.5.1 Routes

Omtrent de routes zijn er twee soorten hoofdgebruikers. Gebruikers die het park als eindbestemming hebben en gebruikers die het park doorsnijden.



Afbeelding 2.16 : Kaart Route Ekenstein - (L.S.Hoving, 2020; ESRI 2020)

Zoals in de kaart hierboven aangegeven gaat er één route langs de ingang van het park. De blauwe route is de Alberdaweg. Dit is de oude verbindingroute tussen Appingedam en Eekwerderdraai, welke parallel loopt aan het Damsterdiep. De functie van verbindingroute is voor het grootste deel vervangen door de provinciale weg die achter het landgoed langs loopt, de N360. De Alberdaweg wordt nu voornamelijk gebruikt voor bestemmingsverkeer en als een binnendoor route tussen Eekwerderdraai en Appingedam. Verder is te concluderen dat er geen auto- of fietsroutes door het park liggen. De westelijke zijde van het park is te betreden via een wandel-/fietsbrug die aansluit op een betonnen pad vanaf borg Rusthoven. Bezoekers kunnen via verschillende wegen het park betreden.

### 2.5.2 Op het park

De mogelijke activiteiten op Ekenstein staan weergegeven in tabel 2.2. In deze tabel is zowel het aanbod van gebruiksmogelijkheden als het daadwerkelijke gebruik te zien.

Er zijn verschillende activiteiten te doen op Ekenstein. De vaarclub en de kinderboerderij bieden activiteiten die in de wijde omtrek niet te vinden zijn. Doordat er verschillende activiteiten ondernomen kunnen worden op Ekenstein spreken ze een grotere doelgroep aan.

Tabel 2.2: Activiteiten Ekenstein met doelgroep - (R.W. den Besten, 2020)

Mogelijke activiteiten	Doelgroep (Jaren)
Kinderboerderij	5+
Miniatuur treinen	8+
Wandelen	8+
Vaarclub	10+
Eten/Drinken	15+
Hardlopen	18+
Rusten	20+

### 2.5.3 Onderzoek gebruikers

Tijdens het veldwerk op 16 december 2019 zijn er tussen 12:00 en 14:00 in totaal 6 personen waargenomen op Ekenstein. De leeftijd is hierbij geschat op uiterlijk. De uitwerking hiervan is terug te vinden in de bijlagen.

### 2.5.4 Beeldvorming en comfort

De factor beeldvorming en comfort zegt iets over het perspectief van de gebruiker. Hoe beleven en ervaren de bezoekers het park.

#### Ruimtelijke variatie

In de tuin zijn weinig verschillende landschappen aanwezig. In Roodbaards tuinontwerpen horen veel verschillende landschappen aanwezig te zijn. Door slecht onderhoud is dit niet het geval in Ekenstein. In de tuin zit weinig hoogteverschil wat geen variatie toevoegt.

#### Schoonheid

In de tuin is een kunstobject te bewonderen door bezoekers. Het gaat hierbij om de rode bank op de heuvel in het nieuwe gedeelte van het park. Verder heeft het park verschillende solitaire bomen staan die zich beter kunnen ontwikkelen door de ruimte die ze hebben. Het hotel kijkt uit op een solitaire boom. Tevens bieden solitaire bomen een onderkomen aan een verscheidenheid aan vogels en andere dieren. Doordat de boom vrij staat is de aanvliegroute bijna altijd optimaal voor volgens en is de ruimte er omheen goed te overzien.

### Cultuur en historie

Voor een park als Ekenstein ontstaat veel aanzien als het een gebied is die veel herinneringen op brengt. Landgoed en borg Ekenstein kennen een lange en bewegende historie die teruggaat tot 1648. Op foto's uit de Groninger Archieven is te zien hoe de speeltuin in zijn glorie dagen werd gebruikt tot de vervallen staat waarin het momenteel verkeerd.

### Verzorging

De tuin is slecht onderhouden. Het bevat bomen die kunnen omvallen, de paden zijn slecht begaanbaar vanwege oneffenheden, het straatmeubilair is beschadigd en niet schoon. In de glorie tijden van het park werden de zitvlakken van de bankjes in de winter verwijderd en opnieuw geschilderd door professionele schilders. De zitvlakken werden omstreeks maart weer geïnstalleerd en waren dan klaar voor een nieuw seizoen.

### In- en uitgangen

Ekenstein telt meerdere toegangsmogelijkheden. Zoals eerder genoemd is het park te betreden via de voorkant vanaf de Alberdaweg en is de mogelijkheid om vanaf borg Rusthoven aan de westelijke zijde het park te betreden. Verder is er aan de achterkant van het landgoed de mogelijkheid om de N360 over te steken naar een natuurgebied met verschillende fruitbomen en een moerasgebied.



Afbeelding 2.17: Brug naar natuurgebied aan de achterkant van Ekenstein - (J. Jansen, 2019)



Afbeelding 2.18: Ingang parkeerplaats Ekenstein - (J.A.Knobbe, 2020)

## 2.6 Beheer

In afbeelding 2.19, staan de verschillende grondeigenaren op en rondom landgoed Ekenstein.

De grond waarop het park en de hertenweide ligt behoort tot het eigendom van de Gemeente Appingedam. COSIS verzorgt op doordeweekse dagen dagbesteding voor mensen met een verstandelijke en/of psychische beperking. Onder begeleiding wordt er op een plezierige manier gewerkt door een aantal jongeren, zij onderhouden het terrein en verzorgen de dieren in de kinderboerderij.

Naast de maatschappelijke functie heeft Ekenstein ook een educatieve functie. Op het landgoed wordt door de George Martens School praktijkonderwijs gegeven aan jongeren op het gebied van diervoorzorg en groenvoorziening. In samenwerking met Cosis worden er meerdere stageplekken per jaar aangeboden.

Het hoofdgebouw van landgoed Ekenstein is een Rijksmonument. Onderhoud aan een monumentaal pand vergt meer aandacht dan dat van een modern pand. Om een rijksmonument te beheren moet rekening gehouden worden met verschillende aspecten. Het belangrijkste is dat werkzaamheden altijd door de beheerder uitgevoerd mogen worden alleen is van belang dat de monumentale waarden niet aangetast worden.

Grondeigenaren Ekenstein:

Licht blauw:	Gemeente Appingedam
Donker groen:	Staatsbosbeheer
Rood:	Familie Liewes
Roze:	Familie Pels
Geel:	Familie de Kort
Bruin:	Groninger Landschap
Donker blauw:	Particulier bezit
Licht groen:	Particulier bezit
Oranje:	Onbekend



Afbeelding 2.19: Grondeigenaren Ekenstein - (H.H.J. Bodewes, 2019; PDOK, 2019)



# 3. Lucas Pieters Roodbaard

Lucas Pieters Roodbaard (1782 - 1851) was een hovenier met een breed scala aan tuinontwerpen. De tuinen kenmerken zich door de Engelse en romantische landschapsstijl. Roodbaard maakte veelvuldig gebruik van zichtlijnen, slingerpaden, waterpartijen en bijzondere elementen. Roodbaard werkte in een periode van 1815 tot 1850.

## 3.1 Romantische landschapsstijl

Roodbaard werkte in de tijd van de romantische landschapsstijl. De stroming ontstond als reactie op de formele stijl van het barok. De romantische landschapsstijl valt ook wel onder de Engelse tuinstijl, de tegenhanger van de Franse tuinstijl. Deze smaakverandering hing samen met de veranderende visie op het buitenleven en de kijk op de natuur.

Hierbij werd volledig afgestapt van het idee dat de natuur beheerst moet worden door mensen. De mens moest zich aan de natuur overgeven. Ook de schilderkunst had een grote invloed op deze opvatting. Zo werd de kennis van streken in Zuid-Europa gebruikt om het ultieme verlangen te scheppen: een eigen Arcadië.

De essentie van deze stijl was: de tuin dient ontworpen te worden met als uitgangspunt de subjectieve beleving van de wandelaar. De tuin dient daarbij als natuurlijk decor.

## 3.2 Levensloop Roodbaard

Lucas Pieters Roodbaard is in 1782 geboren in Rolde, zijn vader was hovenier van beroep (Noordpeil, 2018c; Noordpeil, 2018d). Door de vondst van de doopakte uit 1787 van het jongste broertje van Roodbaard, Jantje Pieters Roodbaard, kan aangenomen worden dat Roodbaard vrij snel na zijn geboorte verhuisd is naar Assen. Assen zat in deze periode in een transitie om het dorp te verbeteren. Waarschijnlijk heeft zijn vader veel werk gehad in de projecten van die tijd waarbij Lucas Pieters Roodbaard kennismaakte met het hoveniers beroep. Roodbaard had ook een passie voor schilderen. In Amsterdam heeft hij in 1813 een expositie gehad van een pasteltekening over Adam en Eva. Deze expositie heeft hem meer portretopdrachten opgeleverd voor bekende families. Er wordt gesuggereerd dat hij hierdoor ook mensen leerde kennen waar hij later tuinen voor heeft ontworpen.

Roodbaard trouwde op 24 december 1813 met Hill-egien Debbes in Groningen. Hij woonde in deze periode aan de oude Kijk in 't Jatstraat in Groningen, hij stond ingeschreven als hovenier.

In deze periode werkt hij aan verschillende tuinprojecten in Noord Nederland. Om extra geld te verdienen werkte hij ook als tapper. In 1819 kreeg Roodbaard zijn eerste Friese opdracht voor de tuin van de Borniastate in Weidum.

In 1824 is Roodbaard verhuisd naar Leeuwarden. Deze periode kan als zijn meest succesvolle periode worden aanschouwd. Hij staat in die tijd ook ingeschreven als "architect van buitenplaatsen". Hij verhuisde in 1838 naar een nieuw huis aan de Nieuwestad 131. Dit was een grote verbetering ten opzichte van zijn oude huis. Hij woonde nu tussen zijn opdrachtgevers die voornamelijk van adel kwamen. Op 23 mei 1815 is hij overleden. Hij ligt begraven op de Algemene Begraafplaats in Leeuwarden.

## 3.3 Ruimtelijke perspectief

De tuinen van Roodbaard hebben vaak deze acht kenmerken. (Noordpeil, 2018b)

### 3.3.1 Reliëf

Reliëf had in Roodbaards tuinontwerpen altijd een belangrijke rol. Hij probeerde hoogteverschillen aan te brengen om op die manier zichtlijnen extra naar voren te brengen of meer variatie in een tuin te krijgen. Hij creëerde glooiingen in het landschap wat vaak samen ging met de aanwezige waterpartijen.

### 3.3.2 Water

In elke Roodbaard tuin is water aanwezig. De waterpartijen kunnen worden verdeeld in grote vijvers en smalle langgerekte waterpartijen. Met kronkelingen in zowel de vijvers als de langgerekte waterpartijen probeerde Roodbaard een natuurlijk beeld te creëren.

### 3.3.3 Lijnenspel/ zichtlijnen

De basis van zijn ontwerpen zijn verschillende zichtlijnen. Roodbaard richtte de zichtlijnen in zijn ontwerp op het huis. Hierdoor kwam het huis beter tot zijn recht en bracht het structuur in de tuin. De zichtlijnen keken vaak uit op bouwwerken of solitaire bomen.

### 3.3.4 Paden

In de tijd dat Roodbaard actief was wilden de opdrachtgevers vaak een prettige wandeling kunnen maken door de tuin. Hierdoor moest Roodbaard vaak nieuwe paden creëren en oude paden weghalen. Deze kenmerkte zich in langgerekte paden verward met kronkelige kleine paden. Hierdoor ontstond een soort labyrint. De kronkelingen die te zien zijn in de waterpartijen gebruikte Roodbaard ook in de wandelpaden.

### 3.3.5 Ruimte-massa

Met de ruimte-massa wordt de variatie in het ontwerp bedoeld tussen open en gesloten ruimtes. Roodbaard combineerde waterpartijen met gazons om open ruimtes te creëren, hierdoor ontstonden zichtlijnen. De gesloten ruimtes creëerde hij door dichte bebossing te planten, dit gebeurde vaak met kreupelhout of fijne dennen.

### 3.3.6 Middellijn

Roodbaard kreeg vaak de opdracht om een formeel aangelegde tuin te veranderen naar een tuin in landschappelijke stijl. Een duidelijk kenmerk van de formele tuin is de middenas, deze scheiding behield Roodbaard vaak in zijn ontwerpen. Aan de ene kant van de middenas werd een ontwerp bedacht met een uitgestrekt en open gedachte, de andere kant werd kleinschaliger ontworpen met kortere paden. Kunstwerken en tuinsieraden werden vaak maar aan één kant van de tuin geplaatst.

### 3.3.7 Solitaire bomen

De aanwezige solitaire bomen in Roodbaard zijn ontwerpen staan in de open ruimtes of langs de waterkant. Solitaire bomen zijn bomen welke het best tot hun recht komen als ze alleen staan.

Tevens kunnen deze bomen zich door de ruimte beter ontwikkelen. Vaak combineerde Roodbaard deze bomen met bebouwing zoals een patio of een uitkijkpunt, dit versterkte elkaar. Tevens ontwierp Roodbaard zijn tuinen zo dat de solitaire bomen bijvoorbeeld aan het einde van een zichtlijn kwamen te staan.

### 3.3.8 Tuinsieraden

De tuinsieraden die Roodbaard vaak gebruikte komen uit een tuinarchitecten boek genaamd "Magazijn der Tuinsieraden" uit 1802, geschreven door Gijsbert van Laar. Denk bij tuinsieraden onder andere aan prieeltjes en bankjes. Roodbaard heeft schetsen gemaakt waarbij hij soms letterlijk de ideeën uit dit boek overnam. De tuinsieraden waren vaak op de hogere gebieden in de tuin geplaatst.

### 3.3.9 Beplanting

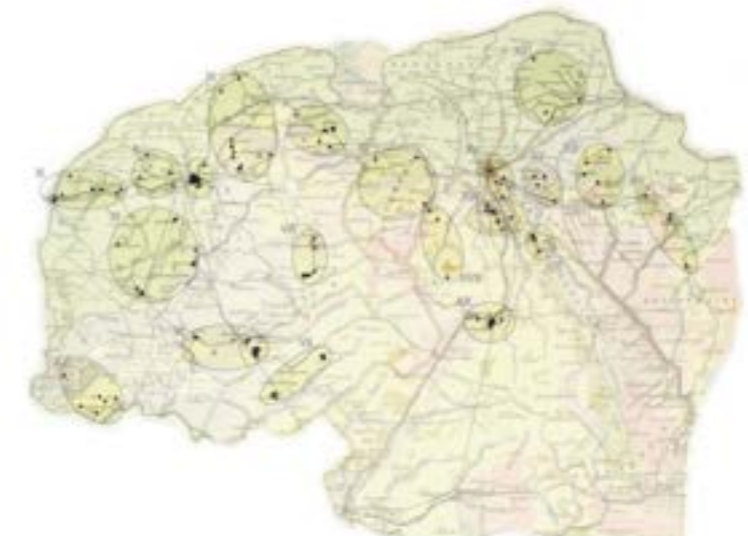
Roodbaard gaf vaak geen duidelijke richtlijnen voor de beplanting. In sommige tekeningen geeft hij aan dat de beplanting kan worden gebruikt die voor handen ligt. De beplanting mocht niet ingaan tegen het open en gesloten karakter.

## 3.4 Oeuvre van Roodbaard

Roodbaard heeft in totaal 73 tuinen ontworpen in twintig verschillende steden. In de bijlage XX is een tabel met alle tuinen te vinden. In zijn totale oeuvre zit veel diversiteit. Hij werkte voor particulieren en stadsbesturen, in kleine en grote schaal en in landelijke omgeving als in stedelijke omgeving in alle drie de Noordelijke provincies. Hierdoor heeft hij zijn stempel gedrukt op de Noord Nederlandse tuinen.

Oeuvre per regio

I	Leeuwarden
II	Menaldumadeel
III	Harlingen en Franeker
IV	Sneek en omgeving
V	Gaasterland
VI	Heerenveen en Joure
VII	Stellingwerven
VIII	Beetslerzwaag
IX	Tjynwâlden
X	Kollum en omgeving
XI	Westerkwartier
XII	Appingedam
XIII	Slochteren en omgeving
XIV	Winschoten en omgeving
XV	Harkstede en omgeving
XVI	Groningen
XVII	Eelde en Paterswolde
XVIII	Kop van Drenthe
XIX	Zuidlaren
XX	Assen



Afbeelding 3.1: Oeuvre van Roodbaard per regio - (Roodbaards Rijkdom, 2018)



## 4. Fraeylemaborg

### 4.1 Historie van Fraeylemaborg

De Fraeylemaborg is een borg, de Groningse benaming voor burcht, met een landgoed van 23 hectare omvang in Slochteren, gelegen in de gemeente Midden-Groningen. De oudste gedeelten van de borg zijn voorafgaand aan het jaar 1300 gebouwd als onderdeel van een steenhuis, de vroegere vorm van een borg. (Noordpeil, 2009; Formsma, Luitjens-Dijkveld Stol, & Pathuis, 1987)

De eerste vermelding van de borg dateert uit 1465, gesproken wordt over de Fraeylemaheerd.

In dit jaar geeft Ebbe Sluchtinge de helft van de borg aan Aywet en Durt Alberda in ruil voor landgoed in de buurt van Bierum. Het is onbekend of Sluchtinge en de Alberda's ooit op de borg gewoond hebben.

De oorsprong van de naam van de borg gaat terug tot de familie Fraylema. Vanaf 1504 zijn bronnen beschikbaar over het bestaan van ene Remmert Fraylema, hij vervulde de rol van hoofddeling in Slochteren. De zoon van Remmert, Osebrand Fraylema, vervulde deze functie vanaf 1538.

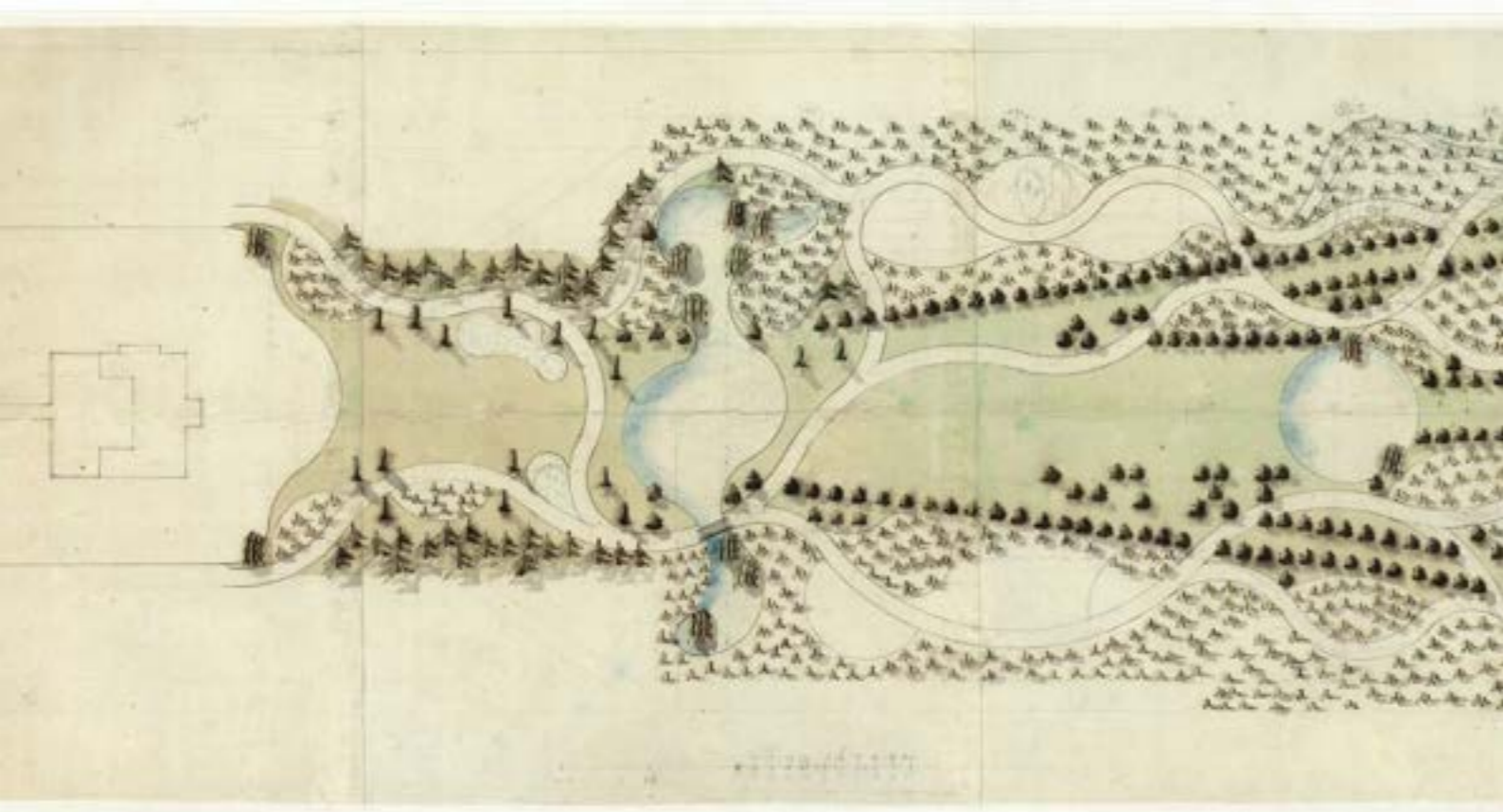
In 1548 huwt Hillebrand Fraylema, een dochter van Osebrand Fraylema, met Seino Rengers. Hierdoor kwam de helft van borg in handen van de familie Rengers, de andere helft is aangekocht. De borg werd in beperkte mate vertimmerd en werd een gracht rondom het pand aangebracht. Deze is tot op heden zichtbaar. De borg blijft enkele generaties in bezit van de Rengers. Totdat Evert Rengers in 1680 vanwege schulden het landgoed verkoopt aan zijn voogd Henric Piccardt. De heer Piccardt gebruikte de borg om gasten te ontvangen en als jachthuis.

Een eeuw later, in 1781, wordt de Fraeylemaborg gekocht door Hendrik de Sandra Veldtman, de familie Piccardt verkeert in grote financiële problemen waardoor zij noodgedwongen hun vastgoed moeten verkopen. De borg zelf verkeert op dat moment in vervallen staat. Het hoofdgebouw wordt verbouwd naar de huidige staat met als toevoeging twee schathuizen. De bouw hiervan is uiterlijk in 1783 gerealiseerd. Daarnaast wordt de tuin in formele Franse stijl aangelegd, waarbij symbolen uit de vrijmetselarij worden verwerkt.

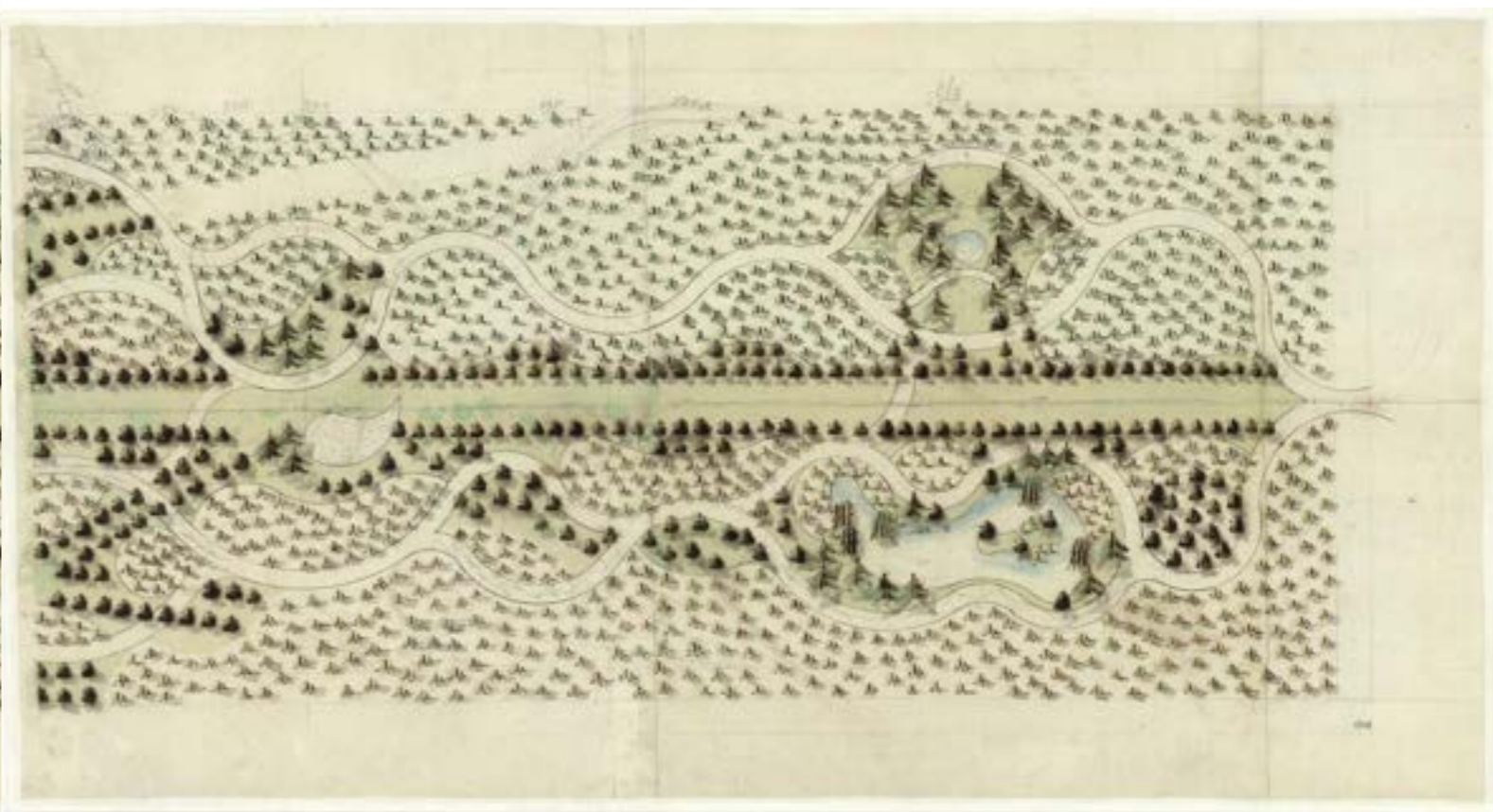


Afbeelding 4.2: Impressie van Fraeylemaborg met tuin in klassieke stijl, Wigboldus, 1937 - (Beeldbank Groningen, z.d.-d)

(1) Een hoofddeling is een ander woord voor de hedendaagse jonker, zij het dat hoofdelingen geen adellijke status hebben, kent zijn oorsprong in de Germaanse cultuur waar het 'belangrijk persoon' betekent - (Wikipedia-bijdragers, 2019d)



Afbeelding 4.3: Ontwerp middendeel, vermoedelijk toegeschreven aan J.D. Zocher Sr., 1802 - (Beeldbank Groningen, z.d.-b; Beeldbank Groningen, z.d.-c)



Een lang leven lijkt de formele tuin niet gehad te hebben, een eerste schets van een tuin in landschappelijke Engelse stijl dateert namelijk uit 1802. Tot op heden werd het ontwerp toegeschreven aan Johan David Zocher senior, echter bestaat de mogelijkheid dat het ontworpen is door Georg Anton Blum. Het ontwerp betreft het huidige middendeel van het landgoed. (Oldenburger, 2017; Oldenburger & Oldenburger, 2011)

Het achterste gedeelte van het landgoed is voor het jaar 1821 ontworpen door Georg Anton Blum. Dit blijkt uit een opmetingskaart van F.N. van Hulten uit 1821. Lucas Pieters Roodbaard heeft in een latere periode een nieuw ontwerp gemaakt gebaseerd op Blum zijn werk, voornamelijk aan de zuidzijde van de tuin heeft Roodbaard toevoegingen gemaakt. Deze grond is hoogstwaarschijnlijk in een later stadium verkregen aangezien dit gebied niet voorkomt in de schetsen van Blum. In de huidige situatie van het landgoed zijn veel van de aanpassingen van Roodbaard niet terug te zien, met name de extra vijver aan de zuidzijde en het padenverloop komen niet overeen met de presentatietekening van Roodbaard uit 1840.

Ten tijde van de heraanleg van de tuin op het landgoed hertrouwt Hendrik de Sandra Veldtman met Alegunda Christina Wolthers, de weduwe van Jan Nanning van de Hoop. In 1789 krijgen zij een dochter, Hermanna Louise Christina. In 1810 huwt zij met Johan Hora Siccama, die in 1811 burgemeester wordt van Slochteren. Via overerving komt de borg uiteindelijk in 1867 in het bezit van Abraham Johan Thomassen à Thuessink van der Hoop, welke 'van Slochteren' toevoegt aan zijn naam.

De familie Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren blijft de borg bewonen tot 2008. Vanaf 1972 is het landgoed in het bezit van de Gerrit van Houten stichting. De stichting heeft een grote collectie kunstwerken van Gerrit van Houten en andere kunstenaars welke zij tentoonstellen in de Fraeylemaborg en andere musea. Dit sluit goed aan bij het huidige functie gebruik van de Fraeylemaborg.



Afbeelding 4.4: Presentatietekening achterste gedeelte, L.P. Roodbaard, 1840 - (Beeldbank Groningen, z.d.-a)



Afbeelding 4.5: Ontwerptekening, G.A. Blum, zonder datum - (Tuin ter Tijd, 2013)



## 4.2 Ruimtelijke analyse

De ruimtelijke analyse is tot stand gekomen door een combinatie van deskresearch en het uitvoeren van veldwerk. De observaties tijdens het veldwerk zijn verwerkt in ArcGIS. Deze data is geanalyseerd en vervolgens zijn er conclusies getrokken.

### 4.2.1 Observaties op het landgoed

Het landgoed van de Fraeylemaborg ligt op een uitgesproken plaats om als omwonende of passant te stoppen en wat te gaan drinken of een wandeling te maken. Dit was zichtbaar tijdens het veldwerk, verschillende aanwezigen waren in het restaurant en op het landgoed om inderdaad te wandelen of wat te drinken.

Tevens viel op dat het voorste deel, aan de hoofdweg, in zeer goede staat verkeerd. Zo zijn de heggen gesnoeid, is het gras gemaaid en zijn de paden verhard en vlak. Aan de voorkant van het park zijn de paden dan ook toegankelijk voor iedereen. Aan de achterkant van het park zijn de paden slecht toegankelijk voor mindervaliden. Dit komt doordat de paden onverhard zijn, getekend door verhogingen en op gegeven moment zelfs ophouden.

Uit veldwerk is gebleken dat op de Fraeylemaborg meerdere zitgelegenheden aanwezig zijn en dat deze in uitstekende staat verkeren. De dichtheid van de banken is laag (zie afbeelding 4.6). Tevens werd in het veld zichtbaar dat de banken grotendeels uitkijken op een in het park gelegen waterpartij of uitkijken over de tuin. Daarnaast waren enkele banken aan de randen van het landgoed naar buiten gericht zoals de meest zuidelijk geplaatste bank. Deze keek uit over het omringende akkerland.



Tabel 4.6: Omliggende functies Ekenstein - (R.W. den Besten, 2020)





Afbeelding 4.7: Informatie borden (L.S.Hoving, 2019)

#### 4.2.2 Omliggende functies

De factor gemengde functies gaat over de hoeveelheid gebouwen in de omgeving van het plangebied die niet bestemd zijn om te wonen. Dit zijn winkels, kantoren, maatschappelijke en zakelijke dienstverlening, bedrijven en horeca. Deze factor geeft een mogelijke verklaring voor het aan- of afwezig zijn van andere bezoekers dan de inwoners. Hierbij worden de functies binnen een straal van 600 meter (10 minuten loopafstand) onderzocht (Simons & van Dorp, 2014, pp. 51).

Binnen deze straal ligt:

Tabel 4.1: Omliggende functies Ekenstein - (R.W. den Besten, 2020)

<b>Restaurant</b>	Pannenkoekschip Volharding
	Gasterij de Driesprong
	Portolino haventje
	De Boerderij
<b>Bushalte</b>	Fraylemaborg
	Noorderweg

<b>Tandarts</b>	Walstra Tandartspraktijk
<b>Overnachtingen</b>	Het Ontvangershuis
<b>Museum</b>	Politiepetten museum

#### 4.2.3 Verankering

De factor verankering zegt iets over in hoeverre het plangebied behoort tot het dagelijks gebied van de omwonenden. De drie stappen geven aan hoe groot de kans is dat potentiële bezoekers het plangebied regelmatig tegenkomen. (Simons & van Dorp, 2014, pp. 52).

Deze drie stappen geven aan hoe groot de kans is dat potentiële bezoekers het plangebied regelmatig tegenkomen. Zoals te zien is in afbeelding 4.9 blijkt dat de verankering van Fraylemaborg niet erg groot is. Het ligt naast een drukke weg maar heeft weinig verbindingen met andere routes.



Afbeelding 4.8: Kaart omliggende functies Ekenstein - (R.W. den Besten, 2020; ESRI, 2020)



Afbeelding 4.9: Kaart verankering Ekenstein - (R.W. den Besten, 2020; ESRI 2020)

## 4.3 Voorzieningen

In de omgeving van de Fraeylemaborg zijn een groot aantal voorzieningen aanwezig. De borg zelf wordt als een museum gebruikt. De steeds vaste collectie bestaat uit verschillende stukken van de Jan Menze van Diepen stichting en de Gerrit van Houten stichting. Daarnaast worden er wisselende tentoonstellingen gehouden met werken van andere kunstenaars. Denk hierbij aan werk van Gert-Jan Scholte Albers.

### 4.3.1 Campings

Binnen een straal van vijf kilometer zijn de onderstaande campings aanwezig;

- Camping Klein en Fijn
- Minicamping 't Hofje
- Natuurkampeerterrein Wildemansheerd
- Maatschap van der Broek
- Noorderzon
- Minicamping A-Hoeve

### 4.3.2 Overnachtingsmogelijkheden

Binnen een straal van vijf kilometer zijn twee overnachtingsmogelijkheden aanwezig:

- Bed & Breakfast Jonkers Aarf (€ 45,-)
- Het Ontvangershuis (€ 50,-)

Binnen een grotere straal van tien kilometer zijn er nog een zevental extra overnachtingsmogelijkheden, enerzijds zijn dit hotels en anderzijds zijn dit Bed & Breakfasts.

### 4.3.3 Restaurant de Boerderij

Op het landgoed is het restaurant De Boerderij aanwezig. Bij het restaurant kunnen bezoekers gevarieerd eten, van lunchen (vanaf € 4,50 p.p.) tot barbecuen (vanaf € 24,50 p.p.). Tevens is de mogelijkheid aanwezig om een High Tea te doen vanaf € 19,50 p.p. Naast de eerder genoemde mogelijkheden kan het restaurant dienen als trouw- en feestlocatie, biedt het een vergadermogelijkheid en kunnen er condoleances plaatsvinden.

### 4.3.4 Koetshuis

In het koetshuis bevinden zich een expositieruimte en een museumwinkel. De expositieruimte is te bezoeken tegen betaling, hiermee krijgen bezoekers ook toegang tot de borg zelf. De museumwinkel verkoopt boeken over de historie van de borg, souvenirs en speelgoed. Dat wat verkocht wordt in de museumwinkel is ook via de webshop van de Fraeylemaborg te verkrijgen.

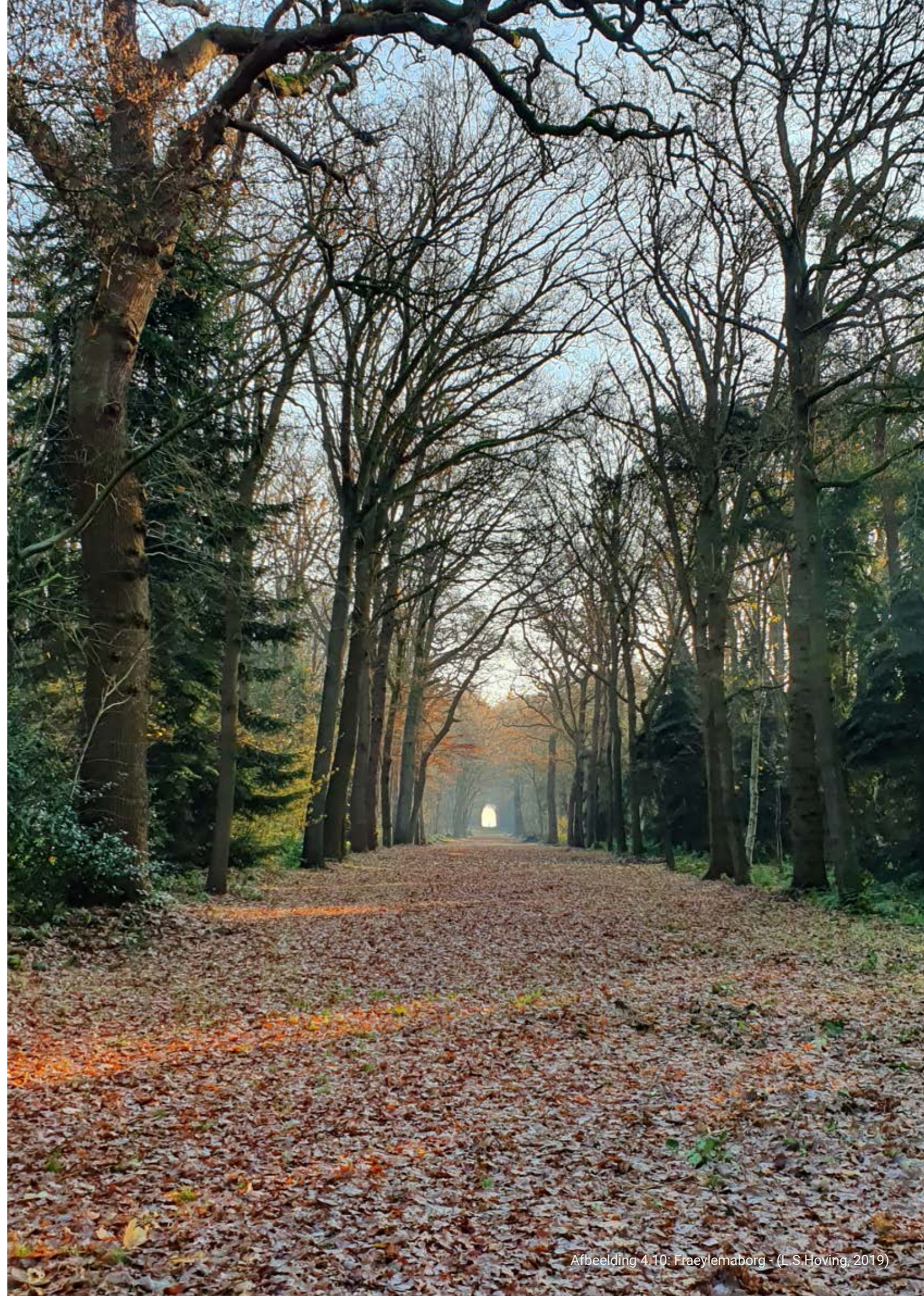
### 4.3.5 Evenement

Fraeylemaborg heeft veel jaarlijks terugkerende activiteiten. De activiteiten zijn goed begeleid en duidelijk gedocumenteerd in de jaarverslagen. Om zoveel mogelijk bezoekers te bereiken, en te trekken, worden via verschillende kanalen reclame gemaakt. Denk hierbij aan Facebook, Instagram, de website en borden langs de weg.

Bij het bedenken van de activiteiten is getracht voor ieder wat wils te organiseren. Een voorbeeld van een terugkerende activiteit is de paddenstoelen- en kabouteroute. Hierbij zijn voor verschillende leeftijdscategorieën activiteiten.

Op het landgoed zijn meerdere educatieve activiteiten en welke achtergrondinformatie geven over de borg en de landschappelijke tuin naar ontwerp van Roodbaard. Middels QR-codes, welke verspreid staan over het park, kunnen bezoekers deze informatie op hun smartphone bekijken. Verder staan online video's over de Fraeylemaborg, zoals een mini-docu op Museum.tv.

In de bijlagen is een tabel toegevoegd met alle 37 activiteiten die het afgelopen jaar hebben plaatsgevonden op de Fraeylemaborg. Hierbij zijn de datum en doelgroep aangegeven.





## 4.4 Toegankelijkheid en bereikbaarheid

### 4.4.1 Online toegankelijkheid

Fraylemaborg is online toegankelijk voor bezoekers. De Fraylemaborg is op de volgende platformen toegankelijk:

Twitter: [@DeFraylemaborg](https://twitter.com/DeFraylemaborg)

Facebook:

<https://www.facebook.com/fraylemaborg/>

Instagram: [@landgoed\\_fraylemaborg](https://www.instagram.com/landgoed_fraylemaborg)

Website: <https://fraylemaborg.nl/>

De Fraylemaborg werkt samen met meerdere landgoederen om deze meer onder de aandacht te brengen. Dit gaat specifiek over landgoederen in de gordel die loopt van het IJsselmeer naar de rivier de Wezer in Duitsland, Noordelijke Lustwarande.

Website: <https://lustwarande.eu/>

### 4.4.2 Openbaar Vervoer

Vanaf de stad Groningen rijdt een bus richting Slochteren. Nabij de ingang ligt een bushalte. De enige bus die bij deze halte stopt is lijn 178 richting Siddeburen. De kosten voor een enkele reis Groningen - Fraylemaborg zijn als volgt:

- Vol tarief: € 4,71
- Korting: € 3,11

### 4.4.3 Parkeren

Fraylemaborg heeft één parkeerterrein. Hier kunnen ongeveer vijftig auto's staan. In de omgeving van Fraylemaborg is een openbare parkeerplaats. Bij de Driesprong, een gasterij, is extra parkeergelegenheid mocht het parkeerterrein bij de Fraylemaborg vol zijn.

### 4.4.4 Zichtbaarheid

Langs de Hoofdweg is de Fraylemaborg goed zichtbaar. Naast de weg staat een groot reclamebord met de eerstvolgende activiteiten die op de borg plaatsvinden. Doordat op dit bord de activiteiten worden weergegeven nodigt dit mensen uit om ongepland toch een bezoek te brengen aan het park en de borg.

### 4.4.5 Fiets- en wandelroutes

Er zijn verschillende wandelroutes op en rond de Fraylemaborg. In totaal zijn er negen verschillende routes. De belangrijkste wandelroute, namelijk het Rondje via Fraylemaborg 4,2 km en is toegevoegd aan de bijlagen.

## 4.5 Gebruikers

### 4.5.1 Routes

Omtrent de routes zijn er twee soorten hoofdgebruikers. Gebruikers die het park als eindbestemming hebben en gebruikers die het park doorsnijden.



Afbeelding 4.12: Routekaart - (R.W. den Besten, 2020)

Zoals kaart 4.12 aangeeft gaan er twee routes langs het park. De blauwe route is de Hoofdweg, dat is de verbinding tussen Slochteren en Schildwolde. De donkerrode route is de Noordbroeksterweg, dit is de verbinding tussen Stootshorn en de Hoofdweg. Verder is te concluderen dat er geen routes door het park liggen.

### 4.5.2 Op het park

De mogelijke activiteiten die te doen zijn op Fraeylemaborg is weergegeven in tabel 4.2. In deze tabel is zowel het aanbod van gebruiksmogelijkheden als doelgroep te zien.

Tabel 4.2: Activiteiten met doelgroep - (R.W. den Besten, 2019)

Dagelijkse activiteiten	Doelgroep
Restaurant	Alle leeftijden
Digitale wandeling	Jongeren
Kunst bekijken	Alle leeftijden

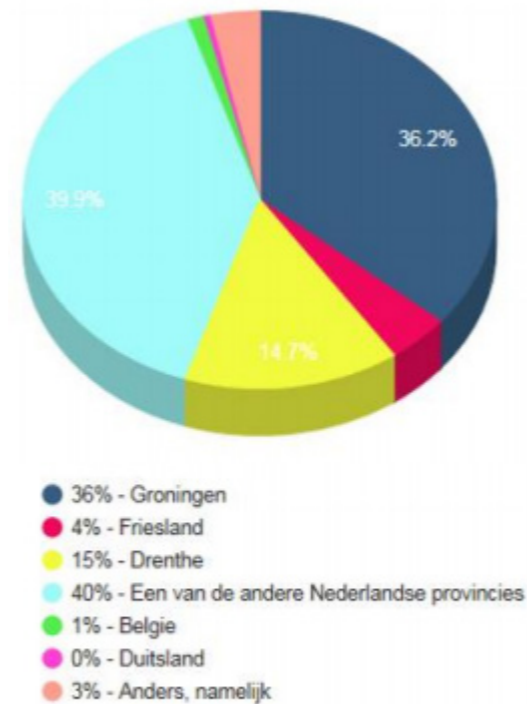
Een belangrijk onderdeel van de Fraeylemaborg is het museum. Hier zijn regelmatig wisselende kunstexposities te bekijken waar een groot aantal bezoekers op af komt. Het restaurant heeft een ruime menukaart.

### 4.5.3 Onderzoek gebruikers

Tijdens het veldwerk op 4 december 2019 zijn er tussen 10:40 en 12:10 in totaal 40 mensen waargenomen op de Fraeylemaborg. De leeftijd van de bezoekers is geschat op uiterlijk. De uitwerking hiervan is terug te vinden in de bijlage.

Verder heeft de Fraeylemaborg met behulp van kentallen van het Centraal Bureau voor de Statistiek, zelf onderzoek gedaan naar de economische effecten van de borg op de omliggende omgeving.

4. Waar woont u?



Afbeelding 4.13: Woonprovincie bezoekers Fraeylemaborg 2010-2015 - (Bron: Beleidsplan museum landgoed Fraeylemaborg 2017-2020, 2016)

Per jaar komen er ongeveer 32.000 museumbezoekers, verder trekt het landgoed om en nabij 50.000 bezoekers. Hierbij zijn de bezoekers van het Restaurant de Boerderij niet meegeteld. Deze bezoekersstroom genereert jaarlijks een omzet van € 650.000,- voor de omgeving. De Fraeylemaborg is ondanks de ligging in de omgeving een grote toeristische trekker (Beleidsplan museum landgoed Fraeylemaborg 2017-2020, 2016).

### 4.5.4 Beeldvorming en comfort

De factor beeldvorming en comfort zegt iets over het perspectief van de gebruiker. Hoe beleven en ervaren de bezoekers het park.

#### Ruimtelijke variatie

De tuin bestaat uit verschillende landschappen. Aanwezig zijn open ruimtes met gras, dichtbegroeid stukken bos en in het park is ook water te vinden. Tevens glooit het landschap, wat diversiteit in de hoogte brengt. Deze variatie is goed voor de beleving.

#### Schoonheid

In het park staan veel kunstobjecten. De schoonheid is een subjectief begrip, maar door de grote variatie in de kunstobjecten worden veel verschillende doelgroepen aangesproken. Denk hierbij aan verschillende levensgrote beelden van personen en follies die verspreid staan over het park. In het park zijn duidelijke zichtlijnen te zien die op hun manier bijdragen aan de schoonheid van de natuur. Denk hierbij aan het doorsnijden van de natuur waardoor een koepel gevormd wordt die als een soort bladerdak fungeert.

#### Cultuur en historie

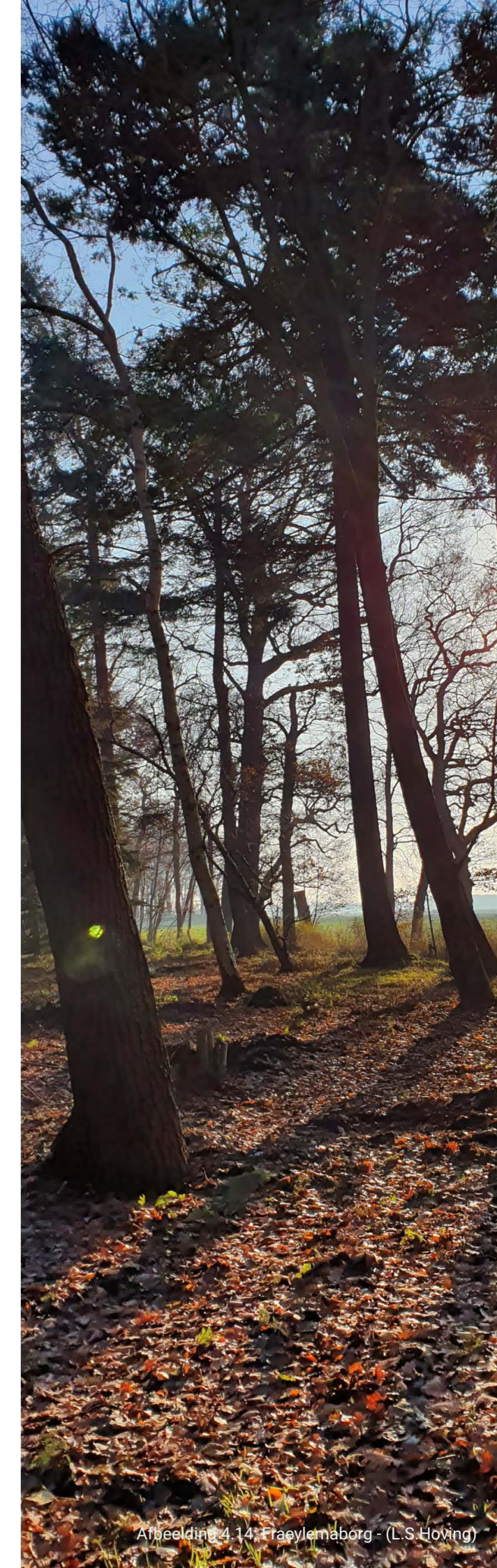
Er ontstaat veel aanzien in een gebied als er elementen zijn die herinneringen en verhalen uit het verleden oproepen. Zowel de borg, waarvan de bouw te herleiden is tot het jaar 1300, als de landschappelijke tuin hebben een rijke historie die gepreserveerd wordt. Beide dienen als plaats waar kunst tentoongesteld kan worden. Het park bevat een aantal standbeelden met monumentale waarde, daarnaast zijn er een tiental follies. Dit zijn kleine kunstzinnige bouwwerken welke kunnen dienen als expositieruimte.

#### Verzorging

Als het park goed onderhouden wordt, trekt dit sneller bezoekers dan wanneer het park in slechte staat verkeert. Fraeylemaborg maakt een verzorgde indruk. De paden waren bladvrij en het park was schoon. Bij de entree kunnen bezoekers vrijwillig bijdragen aan het onderhoud door middel van het doneren van geld.

#### In- en uitgangen

Landgoed Fraeylemaborg is via de voorkant te betreden en via de naastgelegen parkeerplaats. Verder is hier één extra uitgang, dit hek is (bijna) altijd gesloten. Beide ingangen zijn erg open en hierdoor erg veilig. Langs de ingang is straatverlichting voor een veilige entree als het donker is.



Afbeelding 4.14: Fraeylemaborg - (L.S.Hoving)

## 4.6 Beheer

In het beleidsplan museum landgoed Fraeylemaborg 2017-2020 (2016, pp. 21) staat aangegeven dat de Fraeylemaborg werkt met onderhoudsplannen voor de gebouwen en terreinen. Alle kosten voor beheer staan begroot in een meerjarenbegroting. Deze is echter niet openbaar toegankelijk.

### 4.6.1 Meerjarenplan

Er zijn meerjarenplannen voor:

- Onderhoud van de borg
- Onderhoud van het koetshuis
- Onderhoud van de boerderij
- Onderhoud van de Oranjerie
- Groenonderhoud van het park
- De klassieke tuinbeelden
- De follies
- De duiventil
- De kademuren en toegangspoorten

Alle bovengenoemde plannen dienen als onderlegger voor de subsidieregeling BRIM (Besluit Regeling Instandhouding Monumenten). Verder is uit onderzoek gebleken dat het beheer wordt uitgevoerd door Stichting Landgoed Fraeylemaborg en de provincie Groningen.

Beheer van het landgoed is van belang omdat het jaarlijks wordt gemonitord door Monumentenwacht en de vrijwilligers van het park zelf. Hierbij wordt gekeken of de beheersituatie past bij de praktijk. Het uitvoeringsplan wordt jaarlijks opgesteld uit de rapportage die hieruit volgt.

Een belangrijk aspect bij het opstellen van het uitvoeringsplan is het behoud van de natuurwaarden. Deze zijn voor het laatst onderzocht in 2004. Een nieuw onderzoek zal worden uitgevoerd in de periode tussen 2017 tot 2021.

### 4.6.2 Renovatiewerkzaamheden

Een onderdeel van het beheer is het uitvoeren van grote renovatiewerkzaamheden, deze werkzaamheden zijn incidenteel en brengen hoge kosten met zich mee. Op moment van schrijven (2019/2020) wordt er een renovatie uitgevoerd aan de borg en de bijgebouwen. Het gaat om renovatie en verduurzaming, welke wordt uitgevoerd door restauratiebedrijf Jurriëns Noord, onderdeel van moederbedrijf Friso Bouwgroep. De werkzaamheden en ontwikkelingen zijn op de website van laatstgenoemde partij te volgen. Deze werkzaamheden bestaan met name uit:

- Metsel- en voegwerk
- Houtrotherstel
- Isoleren van daken
- Herplaatsen dakpannen
- Aanbrengen beschoeiing om de borg
- Herstel buitenstucwerk
- Herstel zinkwerk
- Aanbrengen isolerende beglazing
- Saus- en schilderwerk

### 4.6.3 Collectiebeheer

Een andere vorm van beheer is het beheer van de aanwezige kunst in de Fraeylemaborg. Een voorbeeld hiervan is de collectie van de Jan Menze van Diepen stichting. Al sinds 1994 maakt deze collectie onderdeel uit van de wisselende en vaste inventaris. Verspreid door de borg heen hangen en staan verschillende stukken uit de collectie, klaar om bewonderd te worden door publiek. Verdere informatie is te vinden op de website van de fraeylemaborg (Fraeylemaborg Over ons, z.d.).

Verder wordt het aanwezige werk van Gerrit van Houten beheerd door de gelijknamige stichting. Zijn werk bestaat uit een diversiteit van schilderijen, aquarellen en tekeningen. Verder omvat deze collectie werken van van kunstzinnige tijdgenoten zoals diverse kunstenaars van de Haagse School. Diverse werken zijn in wisselende samenstelling te bewonderen.

### 4.6.4 Financiën

De financiële gegevens zijn onderverdeeld onder de volgende categorieën:

- Waardering
- Resultaat Bepaling

De jaarrekening is opgesteld volgens algemeen aanvaarde grondslagen en op basis van de historische kostprijs. De algemeen aanvaarde grondslagen houden in dat de kosten zijn opgesteld volgens een in Nederland algemeen geldende template/volgorde. Op basis van de historische kostprijs houdt in dat de prijs is gebaseerd op de prijs die in het verleden is betaald.

De waardering is verdeeld onder de volgende koppen:

- Materiële vaste activa
- Voorraden
- Veranderingen en overlopende activa
- Liquide middelen
- Voorzieningen
- De resultaat bepalingen zijn onderverdeeld onder de volgende koppen:
- Resultaat bepaling
- Baten
- Afschrijvingen

De afschrijvingspercentages bedragen 10%

Voor onderzoek naar de Fraeylemaborg is getracht een realistisch beeld te creëren van de voor het onderzoek van belang zijnde inkomsten en kosten. Een groot gedeelte van de inkomsten is afkomstig van subsidies die Fraeylemaborg jaarlijks ontvangt. Deze gegevens worden weergegeven in afbeelding 4.15. Jaarlijks ontvangt de Fraeylemaborg een bijdrage van de Vrienden van de Fraeylemaborg, een initiatief dat gedragen wordt door ruim zeshonderd leden.

	2018	begr. 2018	2017
<b>Vaste subsidies</b>			
Gem. Midden-Gr/Slochteren (d)	75.000	75.000	75.000
Provincie Groningen	150.000	150.000	150.000
Gerrit van Houten Stichting	30.000	30.000	30.000
Jan Menze van Diepen Stichting	20.000	20.000	20.000
Van der Wijk de Kempenaer Stichting	12.500	12.500	12.500
Vrienden Fraeylemaborg	8.108	9.000	9.618
Bedrijfsdonaties	0	1.200	0
<b>totaal</b>	<b>295.608</b>	<b>297.700</b>	<b>297.118</b>
<b>Incidentele subsidies</b>			
Onderhoudsbijdragen borg	4.259	4.259	4.259
Onderhoudsbijdragen boerderij	2.836	2.836	2.836
Onderhoudsbijdragen koetshuis	1.386	1.386	1.386
Onderhoudsbijdragen oranjerie	3.444	3.444	3.444
Onderhoudsbijdragen voorhof	490	490	490
Onderhoudsbijdragen park	33.139	33.139	30.161
Min. Van EZ, landbouw en Innovatie	7.400	7.400	7.424
<b>totaal</b>	<b>52.954</b>	<b>52.954</b>	<b>50.000</b>

Afbeelding 4.15: Subsidies Fraeylemaborg - (Van der Meer Accountants en Adviseurs, 2019)

	2018	begr. 2018	2017
<b>TOTALE LASTEN</b>	<b>556.014</b>	<b>510.949</b>	<b>477.188</b>

Afbeelding 4.16: Totale lasten - (Van der Meer Accountants en Adviseurs, 2019)

<b>Onderhoudskosten</b>		2018	begr. 2018	2017
<b>Borg</b>	(h)	<b>15.268</b>	<b>569</b>	<b>20.896</b>

Afbeelding 4.17: Onderhoudskosten borg - (Van der Meer Accountants en Adviseurs, 2019)

<b>Eigen bijdragen projecten</b>		2018	begr. 2018	2017
<b>New Follies</b>		<b>0</b>	<b>25.000</b>	<b>0</b>

Afbeelding 4.18: Eigen bijdrage follies - (Van der Meer Accountants en Adviseurs, 2019)

In de jaarrekening is ook inzichtelijk wat de kosten zijn om een dergelijke borg met park te onderhouden. Deze staan aangegeven op de pagina's 14 tot en met 16. De totale lasten bedroegen in 2018 € 556.014,. Dat is aanzienlijk meer dan in 2017 de totale uitgaven op € 477.188,- neerkwamen (afbeelding 4.16). Het verschil zat hem voornamelijk in verschillende museale kosten en de algemene onderhoudskosten. Als voorbeeld, er was voor de borg € 569,- begroot. Er is echter voor € 15.268,- uitgegeven vanwege een niet begrote verbouwing aan het fruithok (afbeelding 4.17). Daarentegen was er voor nieuwe follies een eigen bedrag begroot van € 25.000,-, deze is onaangeroerd gebleven omdat er geen nieuwe follies bij zijn gekomen (afbeelding 4.18).

Een ander onderwerp waarin de Fraeylemaborg investeert is de PR. De website is in 2017 net aangepakt, dit kostte inclusief het onderhoud € 8.764. De overige PR kostte de Fraeylemaborg € 19.951 ten opzichte van een begrote € 15.000. Dit laat zien dat op PR hoog wordt ingestoken door de Fraeylemaborg.



## 5. Stania State

### 5.1 Historie van Stania State

Stania State is een voormalig buitenverblijf ten noorden van het dorp Oenkerk, dit valt onder de gemeente Tytsjerksteradiel. Gelegen tussen de Friese steden Leeuwarden en Dokkum.

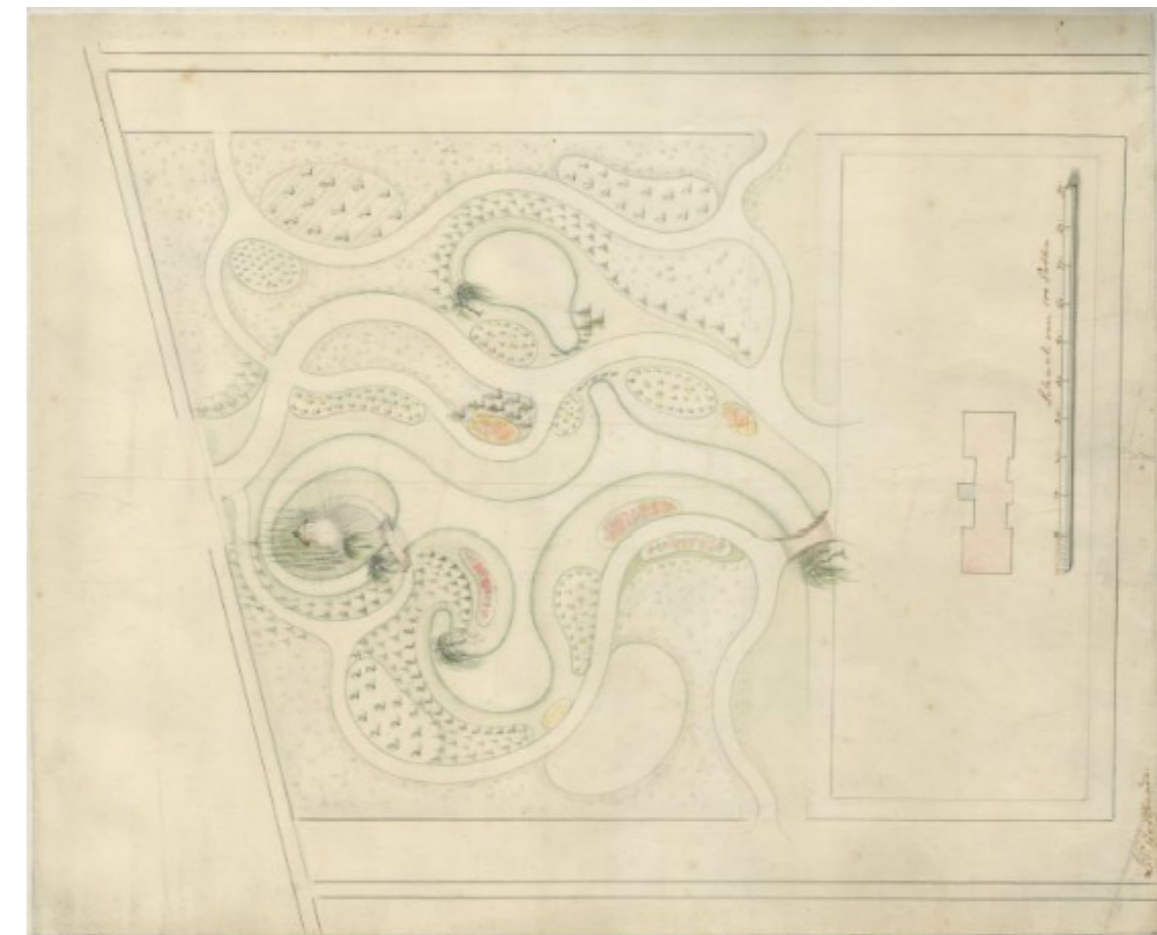
Het landgoed dateert uit de 16de eeuw en werd gebouwd in opdracht van Jeppe Gerckes van Stania. Onder het landgoed valt onder andere de state, tuin en het slot.

Het landgoed ging vervolgens over naar de familie Van Heemstra, de familie van de weduwe van Jeppe Gerckes van Stania. Het slot en de state raakten in deze periode in verval (Noordpeil, 2014).

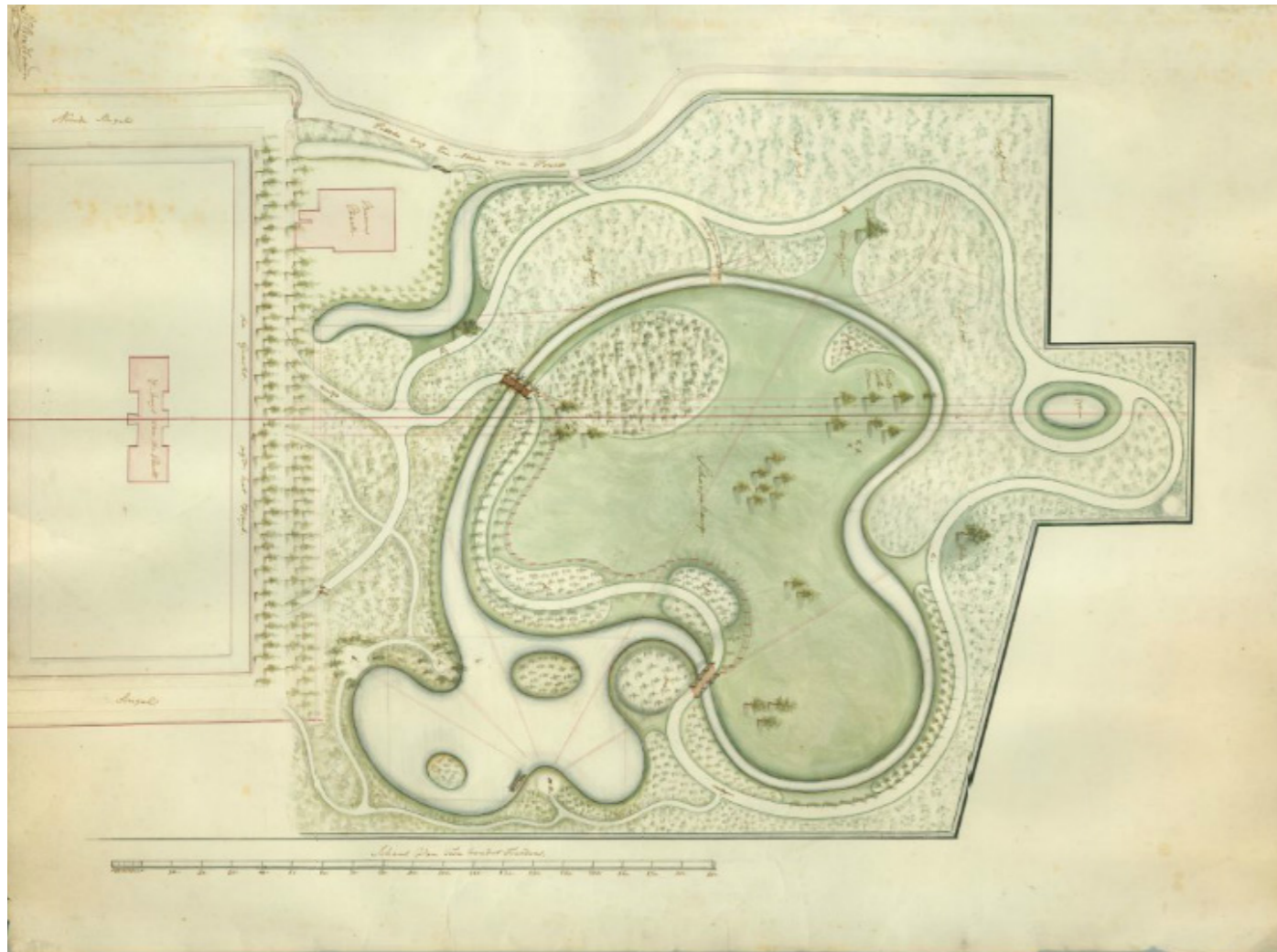
Omstreeks 1730 kwam Stania State in het bezit van Johan Hendrick van Haersma. De heer van Haersma liet de bestaande woning afbreken en gaf de opdracht om een nieuw huis te bouwen.

Tevens werd de opdracht gegeven om de tuin in formele stijl aan te leggen, hiervoor werden de diensten van de hovenier Johann Hermann Knoop ingehuurd. Met de aanwezige bronnen is door Noordpeil (2014) een reconstructie gemaakt van de indeling van de tuin.

Omstreeks 1759 kwam het landgoed in handen van Jan de With, deze nam het over van de familie van Johan Hendrick van Haersma na diens overlijden. Vervolgens werd het landgoed in 1808 overgenomen door Jacob Nanning baron du Tour, enkele jaren na de aankoop woedde er in 1813 een brand van onbekende omvang in de woning.



Afbeelding 5.2:  
Eerste schets  
voorterrein door  
Roodbaard, 1821  
(Tresoar, z.d.-a)



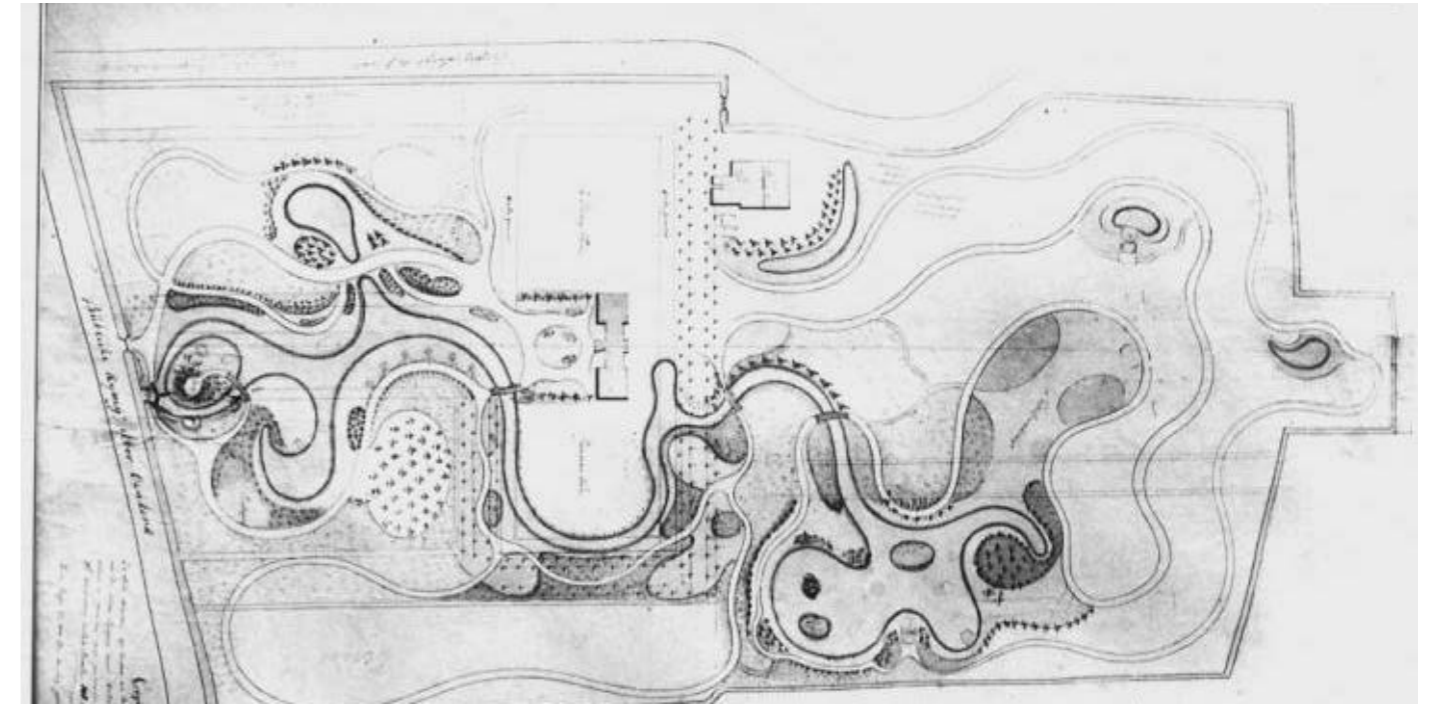
Afbeelding 5.3: Tweede schets achterterrein door Roodbaard, 1824 - (Tresoar, z.d.-b)

In 1821 werd het landhuis wederom te koop aangeboden, en verkocht aan Taetske Medendorp-Cats. Het landgoed kreeg de naam Reinstein. In navolging van het landgoed Oranjestein in Oranjewoud van Pieter Cats, de broer van Taetske Medendorp-Cats, werden de diensten van Lucas Pieters Roodbaard ingehuurd voor de aanleg van een tuin in landschappelijke stijl. De eerste schets voor het voorterrein van het landgoed dateert uit 1821, de tweede schets dateert uit 1824 en deze geeft invulling aan het achterterrein.

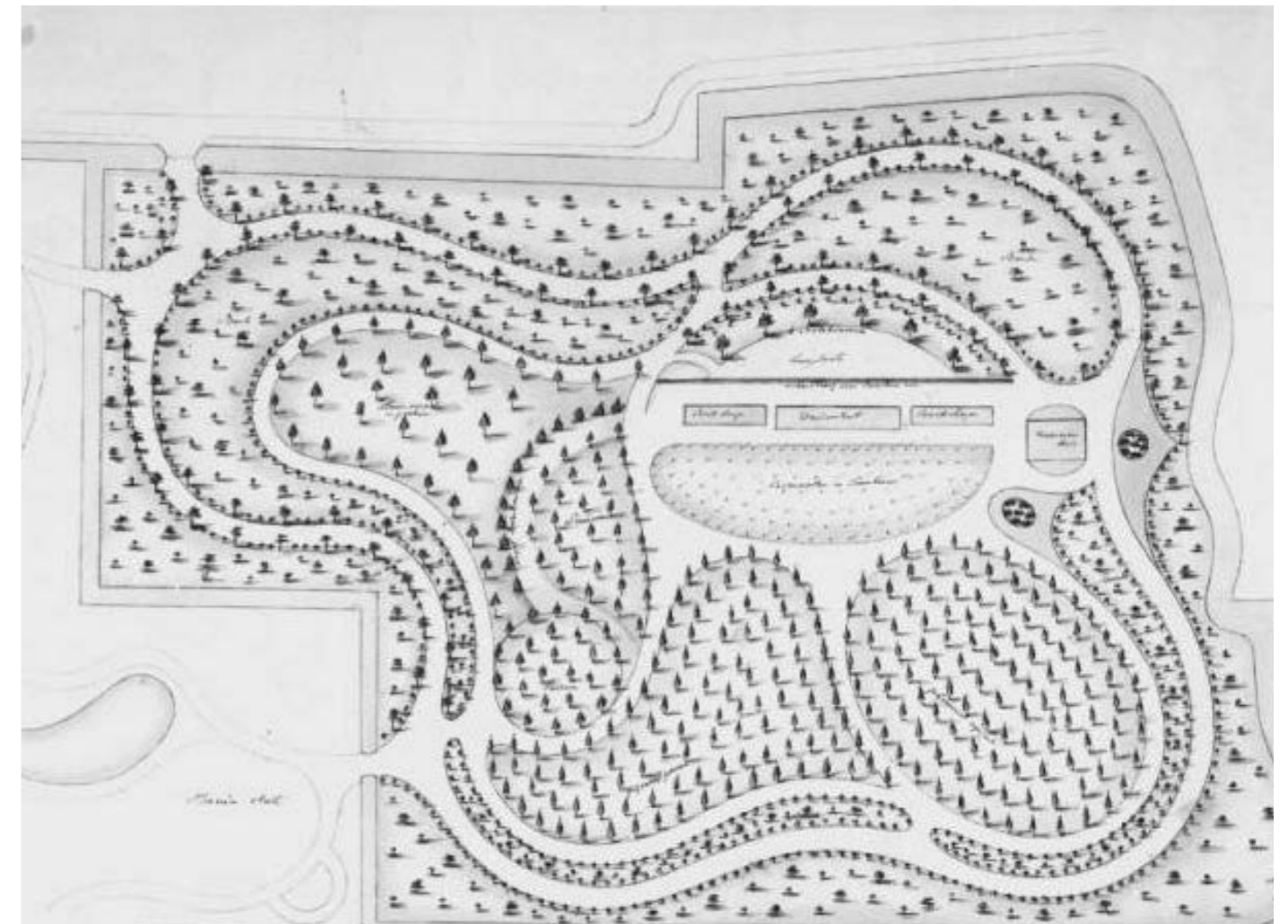
Het landgoed is in 1834 verkocht aan Theodorus Marius Theresius Looxma, omstreeks deze tijd is er door Roodbaard een derde schets gemaakt van het terrein waarbij de voor- en achterzijde verbonden werden, tevens zijn enkele tuinsieraden gewijzigd in het ontwerp.

Via het huwelijk van de dochter van Looxma, Catharina Theresia Looxma, met Wilco Julius van Welderen baron Rengers (Huygens ING, 2013) kreeg het landgoed aan het einde van de negentiende eeuw een nieuwe eigenaar. In de periode tussen 1883 en 1893 is er een boomgaard aangelegd naar ontwerp van Gerrit Vlaskamp.

In 1934 werd het landgoed verkocht aan het Sint Anthony Gasthuis in Leeuwarden. Kort hierna werd het nogmaals verkocht aan de heer van Loon. De gemeente Tytsjerksteradiel verwierf het landgoed rond 1970. Vanaf deze periode wordt het verhuurd aan een adviesbureau en horeca ondernemer. Stania State heeft door de variatie aan eigenaren meerdere functies vervuld als jeugdherberg, conferentielocatie, theeschenkerij en als uithof van het Fries museum. Het beheer van het landgoed wordt de laatste jaren gedaan door Staatsbosbeheer.



Afbeelding 5.4: Derde schets terrein door Roodbaard, 1834 - (Tresoar, z.d.)



Afbeelding 5.5: Schets boomgaard door Vlaskamp - (Tresoar, z.d.)



## 5.2 Ruimtelijke analyse

De ruimtelijke analyse is tot stand gekomen door een combinatie van deskresearch en het uitvoeren van veldwerk. De observaties tijdens het veldwerk zijn verwerkt in ArcGIS. Deze data is geanalyseerd en vervolgens zijn er conclusies getrokken.

### 5.2.1 Observaties op het landgoed

Het landgoed rondom de Stania State is volledig toegankelijk om een mooie wandeling te maken. Verder viel er op dat het terrein goed is onderhouden. Alle wandelpaden en bruggen zijn goed toegankelijk voor voetgangers. Voor mindervaliden is het park minder toegankelijk, zo zijn er een aantal grindpaden, zandpaden en stenen trappetjes aanwezig.

Uit onderzoek blijkt dat er, op het landgoed rondom de Stania State, op verschillende plekken langs de wandelroutes zitgelegenheid zijn. Het merendeel van de bankjes staan langs de rand van een open ruimte in het landschap. Deze staan als het ware met de rug naar de bomen toe en kijken uit op waterpartijen en open velden. Op enkele locaties in het park staan een aantal picknicktafel die, net als de bankjes, goed onderhouden zijn. Bijzonder is dat er nauwelijks prullenbakken te vinden zijn, maar dat er ook geen troep op de grond ligt. Er kan geconcludeerd worden dat bezoekers waarde hechten aan een schoon park.



Afbeelding 5.6: Analyse van de zitgelegenheden op het landgoed - (ESRI, 2019)



Afbeelding 5.7: Analyse voorzieningen op het landgoed - (ESRI, 2019)



Afbeelding 5.8: Stania State - (J. Jager, 2019)



Afbeelding 5.9: Stania State - (J.Jager, 2019)

### 5.2.2 Omliggende functies

De factor gemengde functies gaat over de hoeveelheid gebouwen in de omgeving van het plangebied die niet bestemd zijn om te wonen. Dit zijn winkels, kantoren, maatschappelijke en zakelijke dienstverlening, bedrijven en horeca. Deze factor geeft een mogelijke verklaring voor het aan- of afwezig zijn van andere bezoekers dan de inwoners. Hierbij worden de functies binnen een straal van 600 meter (10 minuten loopafstand) onderzocht (Simons & van Dorp, 2014, pp. 51).

Binnen deze straal ligt:

Tabel 5.1: Omliggende functies Ekenstein - (R.W. den Besten, 2020)

<b>Atelier</b>	Glasatelier Jan Hooghiemstra
<b>Winkel</b>	Ka&Ko (Woon en Cadeauwinkel)
<b>School</b>	OBS de Opstap

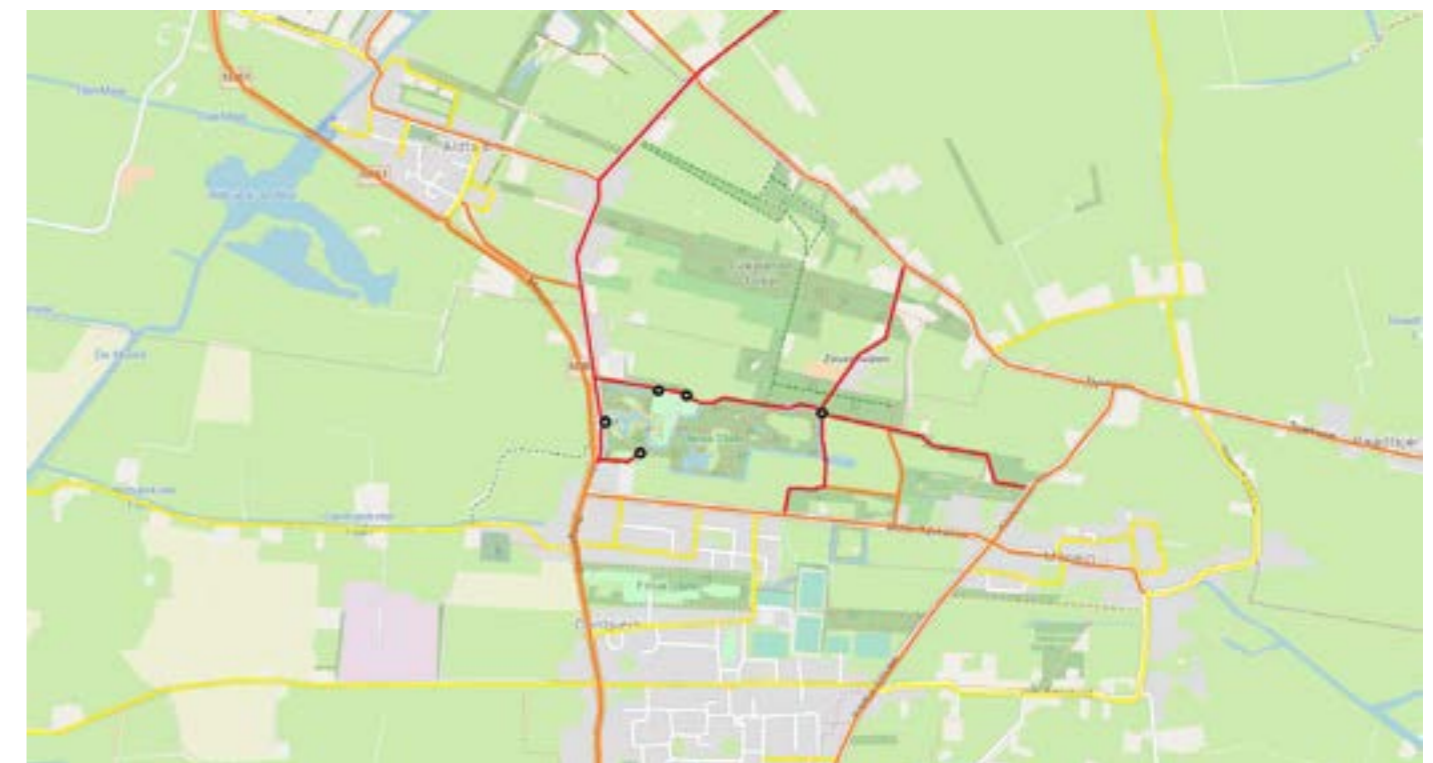
### 5.2.3 Verankering

De factor verankering zegt iets over in hoeverre het plangebied behoort tot het dagelijks gebied van de omwonenden. De drie stappen geven aan hoe groot de kans is dat potentiële bezoekers het plangebied regelmatig tegenkomen. (Simons & van Dorp, 2014, pp. 52).

Zoals te zien is op afbeelding 5.11 blijkt dat de verankering van Stania State goed is. Er zijn meerdere wegen die rechtstreeks uitkomen op verschillende ingangen van het landgoed (aangegeven met rode lijnen). De grote hoeveelheden zijstraten, welke aangesloten zijn op deze hoofdroute (aangegeven met oranje en gele lijnen), liggen goed verankerd in de omringende dorpen. Bewoners van de omringende dorpen hoeven maar een drietal afslagen te maken voordat ze bij de State zijn. Doordat de buurtbewoners relatief dichtbij het landgoed wonen, worden bezoekers sneller gecontroleerd. Dit vergroot de sociale veiligheid van het park.



Afbeelding 5.10: Kaart omliggende functies Stania State - (R.W. den Besten, 2020; ESRI, 2020)



Afbeelding 5.11: Kaart verankering Stania State - (J.A. Knobbe, 2019; ESRI, 2019)



## 5.3 Voorzieningen

Op en om het landgoed Stania State zijn een groot aantal aan voorzieningen aanwezig:

### 5.3.1 Camping SVR Camping Johanna Hoeve

In een straal van vijf kilometer ligt camping SVR Camping Johanna Hoeve. Deze bevindt zich in Ryptsjerk.

### 5.3.2 Overnachtingsmogelijkheden

Binnen een straal van vijf kilometer zijn de volgende drie overnachtingsmogelijkheden aanwezig:

- Bed en Breakfast It Kealle Hûs (€ 68,-)
- Gastenverblijf Stania State (€ 75,-)
- Bed & Breakfast Gastopstal (€ 75,-)

### 5.3.3 Restaurant/brasserie

Op het landgoed is een restaurant/brasserie aanwezig. Bij het restaurant kunnen bezoekers gevarieerd eten, van lunchen (vanaf € 16,50 p.p.) tot picknicken in het park (vanaf € 15,50 p.p.). Tevens is de mogelijkheid aanwezig om een High Tea te doen vanaf € 16,50 p.p. of een High Wine vanaf € 35,50 p.p. Naast de eerder genoemde mogelijkheden kan het restaurant dienen als trouw- en feestlocatie, biedt het een vergadermogelijkheid en kunnen er condoleances plaatsvinden.

### 5.3.4 Zalenverhuur

De brasserie van Stania State biedt de mogelijkheid om evenementen te organiseren voor ongeveer 250 personen, verdeeld over een drietal zalen.

### 5.3.5 Evenementen

Op de Stania State worden jaarlijks een groot aantal evenementen georganiseerd. Dit zijn eenmalige of terugkerende activiteiten op het landgoed. De publiek toegankelijke evenementen zijn op de website gemakkelijk te vinden. In het onderstaande overzicht staan een aantal evenementen die de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden op Stania State:

- NaZomerFair; (NDC Events, z.d.)
- Rabobank Iedendag; (Stania State, 2013)
- Met feestdagen geopend;
- Trouwlocatie; (Stania State, 2019)
- Elfsteden looproute; (Friesland.nl, z.d.)
- Meerdere fietsroutes; (Fietsen nabij Stania State, z.d.)

## 5.4 Toegankelijkheid en bereikbaarheid

### 5.4.1 Online toegankelijkheid

Stania State is ook online toegankelijk voor bezoekers. Stania State is op de volgende platformen toegankelijk:

Twitter: [@staniastate](https://twitter.com/staniastate)

Facebook: <https://www.facebook.com/StaniaState/>

Instagram: [@staniastate](https://www.instagram.com/staniastate)

Website: <https://www.staniastate.nl/>

### 5.4.2 Openbaar Vervoer

Vanaf de stad Leeuwarden rijdt er een bus richting Oenkerk, dit betreft buslijn 51. Deze rijdt via Dokkum en Damwald. Deze buslijn rijdt ook langs het terrein de Stania State. Vanaf de halte Heemstrastate is het ongeveer tien 10 minuten lopen naar de Stania State.

De kosten van de reis Leeuwarden - Oenkerk zijn als volgt:

- Vol tarief: € 3,43
- Korting: € 2,27

### 5.4.3 Parkeren

De zuidelijke ingang heeft een verhard parkeerterrein met verlichting en een grasveld zonder verlichting, de terreinen zijn verbonden met elkaar, de terreinen zijn verbonden met elkaar. Er is plek voor ongeveer 120 tot 150 auto's, dit is relatief groot voor de omvang van het park. Tevens is er een stalling voor de fietsen aanwezig.

### 5.4.4 Zichtbaarheid

De zichtbaarheid naar het park zelf is, in tegenstelling tot de zichtbaarheid naar het parkeerterrein, goed. De Stania State is vanaf de N361 en de parallelweg, de Rengersweg, goed zien. Vanaf de buitenkant ziet het park er keurig en opgeruimd uit. De zichtbaarheid is goed, waardoor het park sneller uitnodigt tot een bezoek.

### 5.4.5 Fiets- en wandelroutes

Er gaan verschillende fiets en wandelroutes op en om Stania State. De populairste en belangrijkste fietsroute, namelijk het Elfstedenpad, is toegevoegd als bijlagen.



## 5.5 Gebruikers

### 5.5.1 Routes

Er zijn twee soorten hoofdgebruikers, namelijk de gebruikers die het park als eindbestemming hebben en de gebruikers waarbij hun route door het park gaat. Beide groepen hebben invloed op de ervaring van het gebied, omdat ze allebei om verschillende redenen naar het park gaan. Overgrote deel van de bezoekers gaat naar een park om andere bezoekers te zien.



Afbeelding 5.14: Kaart routes Stania State - (J.A. Knobbe, 2019; ESRI, 2019)

Op afbeelding 5.10 is te zien dat twee routes om het park heen en gaan twee daadwerkelijk door Stania State. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de routes op het park zelf niet snel als doorgaande route worden gebruikt. De gebruikers die het park als eindbestemming hebben, komen hier voor verschillende redenen. Deze redenen zijn vermeld in 5.5.2.

### 5.5.2 Op het park

De mogelijke activiteiten die te doen zijn op Stania State zijn weergegeven in tabel 5.2.

In de eerste kolom is te zien dat zowel het aanbod van gebruiksmogelijkheden als het daadwerkelijke gebruik in kaart is gebracht. De doelgroepen die bij het gebruik hiervan horen zijn weergegeven in de kolom daarnaast.

Een belangrijk onderdeel van de Stania State is het lunchen en dineren. De prijs bij een brunch begint vanaf € 21,50 p.p. In de omgeving worden meerdere brunches aangeboden voor ongeveer dezelfde prijs.

Wel is de prijs in Oenkerk aan de hoge kant in tegenstelling tot andere dorpen in de provincie Friesland. Hieruit is te concluderen dat vooral mensen met een hoog inkomen Stania State bezoeken. Overigens moet er voor elke activiteit op Stania State betaald worden. Dit geeft ook weer aan dat een doelgroep met een relatief hoog inkomen hier op af komt.

Tabel 5.2: Activiteiten Ekenstein met doelgroep - (J.A. Knobbe, 2020)

Mogelijke activiteiten	Doelgroep (Jaren)
Schommelen	1 t/m 10
Tikkertje/verstopper	4 t/m 12
Wandelen	8+
Uitzichtpunt bekijken	9+
Recepties	18+
Vergaderen	18+
Hardlopen	20+
Eten/Drinken	Alle doelgroepen
Genieten vanaf bank	Alle doelgroepen
Picknicken/high tea	Alle doelgroepen
Brunchen/lunchen/dineren	Alle doelgroepen
Overnachten	Alle doelgroepen
Optredens	Alle doelgroepen
Markten	Alle doelgroepen

### 5.5.3 Onderzoek gebruikers

Tijdens het veldwerk op 4 december 2019 zijn er tussen 10.00 uur en 12.15 uur in totaal vijf personen waargenomen op Stania State. De leeftijd is hierbij geschat op uiterlijk.

Deze personen hadden allemaal een staande houding waarbij alleen de activiteit verschilde. Een uitwerking hiervan is te vinden in de bijlage.

### 5.5.4 Beeldvorming en comfort

De factor beeldvorming en comfort zegt iets over het perspectief van de gebruiker. Hoe beleven en ervaren de bezoekers het park.

### Ruimtelijke variatie

Grote en kleine open ruimtes wisselen elkaar af. In het park bevindt zich een bosgebied, grotere en kleinere open grasvelden en een schommel. Sommige ruimtes zijn voornamelijk gedomineerd door bebouwing, andere ruimtes door water of groen. Dit is een van de redenen waarom het park geliefd is bij de bewoners.

### Schoonheid

Schoonheid is subjectief, maar door de vele verschillende elementen en ruimten wordt een brede doelgroep aangesproken. Tevens wordt de architectonische state gezien als een schoonheid. In het park zijn duidelijke zichtlijnen te zien die op eigen manier bijdragen aan de beleving van het park.

### Cultuur en historie

Een gebied krijgt automatisch veel waardering als er elementen zijn die herinneringen en verhalen uit het verleden oproepen. Ook heeft het park een Roodbaard tuin die bekend staat om zijn karakteristieke elementen.

### Verzorging

Als het park goed onderhouden wordt, dan trekt dit sneller bezoekers dan wanneer het park in slechte staat verkeert. Het onderhoud wordt gedaan door een externe partij, namelijk Staatsbosbeheer. Deze partij maait onder andere het gras in de zomerperiode en zorgt er in de herfst voor dat de paden toegankelijk blijven door het pad bladvrij te maken.

### In- en uitgangen

Stania State heeft in totaal vijf ingangen tot het park. De mate waarin bezoekers zich veilig voelen verschilt per ingang. Zo hebben de twee zuidwestelijke ingangen goede verlichting en liggen beide ingangen aan de hoofdweg. De twee noordelijke ingangen hebben ook verlichting, maar hier staan veel bomen langs de weg. Hierdoor zijn de ingangen niet zichtbaar vanaf de hoofdweg en kan dit als onveilig worden ervaren.



Afbeelding 5.15: Paden Stania State - (J.Jager, 2019)



Afbeelding 5.16: Eendengrot Stania State - (J.Jager, 2019)



## 5.6 Beheer

In 1970 is de Stania State verkocht aan de gemeente Tietjerksteradeel en in datzelfde jaar is Staatsbosbeheer eigenaar geworden van het park (Noordpeil Plan, 2014). Sinds kort is het overgenomen door AUKE BV, zij gaan nadenken over een herbestemming (Auke BV, 2017). In het monument Stania State is een horecagelegenheid gevestigd.

Eén van de vroegere eigenaren, Theodorus Marius Theresius Looxma, vond het beheer zeer belangrijk en besteedde hier ook veel tijd aan. Looxma liet daarom ook veel veranderen aan de borg en het park. Het landgoed rondom de State is in het bezit van Staatsbosbeheer. De meeste gebieden van Staatsbosbeheer hebben de nadruk op natuur. Bij de Stania State ligt de nadruk op het behoud van cultuur. De originele tekeningen zijn bijvoorbeeld bewaard gebleven waardoor te herleiden is hoe Roodbaard het landgoed ontworpen heeft. Verder wordt veel moeite gestoken in het beheer en onderhoud van de stijl op het park. De gazons worden vaak gemaaid, vijvers worden onderhouden en ook perken en oevers worden niet vergeten. In de herfst verwijderen boswachters alles wat van de bomen op de paden en gazons terecht is gekomen (Hoekstra, 2017).

# 6. Vergelijking

Door de Fraeylemaborg en Stania State te vergelijken met Ekenstein kan er een antwoord worden gegeven op de hoofdvraag van het onderzoek: Hoe wordt Ekenstein in de toekomst een trekpleister van Noord Groningen? In de voorgaande hoofdstukken zijn de drie landgoederen afzonderlijk geanalyseerd, dit hoofdstuk zal aan de hand van de vooraf vastgestelde aandachtsgedebieden de verschillen en overeenkomsten weergeven. De conclusies welke voortkomen uit de vergelijking dienen als basis voor verbetervoorstellen en eventueel vervolgonderzoek.

## 6.1 Toegankelijkheid en bereikbaarheid

Alle drie de borgen hebben dezelfde online toegankelijkheid, waarbij het opvalt dat de sociale media platformen en websites van Ekenstein verdeeld zijn per voorziening. Bij de Stania State en Fraeylemaborg staat alles op één website.

De vervoer stromen zijn voor elke borg gelijk. De prijzen van een reis naar de borg is nagenoeg ook gelijk.

De parkeervoorzieningen verschillen per borg. De minste parkeerplaatsen zijn er op de Fraeylemaborg, namelijk 50. Daarna volgt Ekenstein met plaats voor ongeveer 75 auto's. De Stania State heeft verreweg de meeste, namelijk 150 parkeerplaatsen.

Langs elke borg liggen een aantal routes, hier vallen onder andere fiets-, wandel- en motorroutes. Ekenstein heeft verreweg de meeste routes om en op het landgoed. Gevolgd door de Fraeylemaborg.

Kortom, Ekenstein heeft is op het gebied van toegankelijkheid en bereikbaarheid in redelijke mate vergelijkbaar met de andere twee borgen. Wel valt het op dat op gebied van online toegankelijkheid Ekenstein iets minder overzichtelijk is vergeleken met de rest van de borgen, mede doordat het per voorziening een eigen online platform heeft.

## 6.2 Gebruikers

Uit het onderzoek is gebleken dat er op het terrein van Ekenstein een grote variatie aan voorzieningen aanwezig is. Dit staat in tegenstelling tot de Fraeylemaborg en de Stania State.

Op deze twee borgen zijn de voorzieningen voornamelijk aanwezig binnen een straal van vijf kilometer van de borgen en met maar een aantal voorzieningen op het landgoed zelf.

De verschillen van deze voorzieningen zijn onder te verdelen in twee punten; prijs en gebruik.

De prijzen van de voorzieningen op de borgen liggen dicht bij elkaar. Gemiddeld komen de prijzen van de voorzieningen op Ekenstein en de Fraeylemaborg overeen. De Stania State heeft een iets hoger prijssegment voor een aantal voorzieningen. Gemiddeld zijn de prijzen van de hotels ongeveer 75 euro. Het dineren op de Stania State is duurder dan bij de andere twee borgen. Deze conclusies zijn gebaseerd op de cijfers die zijn gevonden op de websites van alle drie de borgen.

Elke borg heeft een eigen invulling voor de functies met betrekking tot het gebruik daarvan. Zo wordt er op de Stania State een breed scala aan evenementen georganiseerd, waarbij gebruik gemaakt wordt van zowel de verschillende functies als het terrein zelf. Ekenstein heeft een aantal evenementen met veelal hetzelfde gebruikstype. Dit is geconcludeerd op basis van gegevens op de website, er is namelijk nergens een agenda te vinden waar alle evenementen in staan.

Over het gebruik van de borgen zijn weinig gegevens beschikbaar. Op basis van veldwerk en deskresearch is er een inschatting gemaakt van de doelgroep per borg. Daaruit resulteert dat Stania State en de Fraeylemaborg een specifieke doelgroep aanhoudt in vergelijking tot Ekenstein. De Stania State hangt wat meer richting de elite, Fraeylema wat meer naar de culturele gebruiker. Bij Ekenstein valt dit niet op te maken uit de beschikbare gegevens.

Kortom, Ekenstein heeft veel voorzieningen op het terrein zelf waardoor alles op loopafstand blijft. De prijzen van de functies zijn bij Ekenstein gemiddeld. Aangezien Ekenstein verder geen (online) agenda heeft waarin alle evenementen geregistreerd staan, is het niet bekend hoeveel en wanneer er evenementen er zijn.

## 6.3 Beheer

Uit onderzoek is gebleken dat de Fraeylemaborg een meerjarenplan heeft opgesteld waaruit een uitvoeringssplan voor het beheer voortvloeit, de kosten hiervan worden jaarlijks in de begroting opgenomen. Zowel de inkomsten als uitgaven zijn vooraf inzichtelijk. Het beheer wordt eens per jaar gemonitord door deskundigen van het park zelf en de Monumentenwacht.

Uit de ruimtelijke analyse viel op dat de Fraeylemaborg en Stania State regelmatig onderhouden worden. Bij beide borgen wordt dit gedaan door een grote partij, zoals Staatsbosbeheer of een stichting. Dit is terug te zien in de kwaliteit en regelmaat van het onderhoud. Bij beide landgoederen kan er subjectief beoordeeld worden dat de kwaliteit en regelmaat van het onderhoud op een positieve manier bijdraagt aan de schoonheid van de borgen.

Op Ekenstein ligt het beheer en onderhoud bij meerdere partijen, in plaats van één grote partij. Elke partij is zelf verantwoordelijk voor het beheer. Wanneer het wordt onderhouden en in welke mate ligt daarom ook aan de desbetreffende partij. Ook hier kan er subjectief beoordeeld worden dat de kwaliteit en regelmaat van het onderhoud op een negatieve manier bijdraagt aan de schoonheid van de borgen. Dit is af te lezen in onder andere de toegankelijkheid van de wandelpaden, staat van de zitgelegenheden en de staat van de bebording op het terrein.

Kortom, het opstellen van een meerjarenplan met uitgewerkte beheerplannen en samenwerking met meerdere partijen heeft een positieve uitwerking op de kwaliteit en regelmaat van het onderhoud.



# 7. Conclusie

In dit onderzoek wordt antwoord gegeven op de vraag: *"Hoe wordt Ekenstein in de toekomst een trekpleister van Noord Groningen?"* In het onderzoek zijn conclusies getrokken op basis van vergelijkingen en parkanalyses, verwerkt per aandachtsgebied.

Uit de resultaten van de vergelijking is gebleken dat Ekenstein op de punten toegankelijkheid en bereikbaarheid, gebruikers en beheer steken laat vallen. Echter, op het punt functies scoort Ekenstein goed. De functies zijn in grote variatie aanwezig en allemaal op loopafstand.

Uit dit onderzoek is gebleken dat de kwaliteit en regelmaat van het onderhoud omhoog gaat als een borg een vastgesteld beheerplan heeft welke is vastgesteld door meerdere partijen. Verder heeft de bereikbaarheid en toegankelijkheid weinig invloed op de gebruikers van een borg, met uitzondering van een (digitale) agenda.



## 8. Bronnen

- Archief – Fraylemaborg. (z.d.). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://fraylemaborg.nl/archief/>
- Auke BV. (2017, 9 april). Auke BV » Stania State. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <http://aukebv.com/2017/04/09/stania-state/>
- Beeldbank Groningen. (z.d.-a). Identificatienummer: NL-GnGRA\_817\_1801. Geraadpleegd op 9 januari 2020, van <https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/66a10c47-3dac-0b0b-eca8-1acf-357c42be/media/1f256e97-b0d5-1bbf-e112-f0abed-2d6c93?mode=detail&view=horizontal&q=fraylemaborg&rows=1&page=147>
- Beeldbank Groningen. (z.d.-b). Identificatienummer: NL-GnGRA\_817\_1802.1. Geraadpleegd op 9 januari 2020, van <https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/45e5d83d-a7b5-85ff-225f-4da30692b8c1/media/c6acb-7fe-4e32-296d-608d-a797c84fae3a?mode=detail&view=horizontal&q=Ontwerp%20voor%20de%20aanleg%20van%20een%20park%20achter%20de%20Fraylema-borg,%20westelijk%20deel&rows=1&page=1>
- Beeldbank Groningen. (z.d.-c). Identificatienummer: NL-GnGRA\_817\_1802.2. Geraadpleegd op 9 januari 2020, van <https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/1e3d2de2-f27c-b370-a457-21a34af-ccc4d/media/8ff5eaac-05fe-2736-70c4-0373f8a143ac?mode=detail&view=horizontal&q=fraylemaborg&rows=1&page=50>
- Beeldbank Groningen. (z.d.-d). Identificatienummer: NL-GnGRA\_817\_10186. Geraadpleegd op 9 januari 2020, van <https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/f59f5234-0256-222e-d7a5-7c07cee7c34b/media/d9bbe-da3-4293-5237-bf0e-9b14e46c161c?mode=detail&view=horizontal&q=fraylemaborg&rows=1&page=155&reverse=0>
- Beleidsplan museum landgoed Fraylemaborg 2017-2020. (2016). Geraadpleegd op 9 januari 2020, van [https://fraylemaborg.nl/wp-content/uploads/2017/09/Beleidsplan-Fraylemaborg\\_2017\\_2020.pdf](https://fraylemaborg.nl/wp-content/uploads/2017/09/Beleidsplan-Fraylemaborg_2017_2020.pdf)
- van Berkum, P. (2015, 14 augustus). Lucas Pieters Roodbaard: bescheiden kunstenaar, gevierd tuinarchitect ». Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <http://magazine.stichtingbeeldbepalend.nl/l-p-roodbaard-bescheiden-kunstenaar-gevierd-tuinarchitect/>
- Cosis. (2019, 18 december). Kinderboerderij Ekenstein. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.cosis.nu/alles-over-cosis/locaties/1531/kinderboerderij-ekenstein>
- Ekenstein, C. (z.d.). De midgetgolfbaan. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.campingekenstein.nl/golf.htm>
- Facebookpagina Stania State. (z.d.). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.facebook.com/StaniaState/>
- Fietsen nabij Stania State - Overzicht van alle fietsroutes. (z.d.). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.routeyou.com/nl-nl/location/bike/48566246/fietsen-nabij-stania-state-overzicht-van-alle-fietsroutes>
- Formsma, W. J. (1973). Tjamsweer : borg Ekenstein, tuin en achterzijde, Het huis Ekenstein werd in 1648 gesticht door Johan Eeck, burgemeester van Groningen [Foto]. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van <https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/df58d07b-bc1a-bab6-314c-1cddb0258955/media/0b526b48-e14c-2ab2-bfc8-28124b518291?mode=detail&view=horizontal&q=ekenstein&rows=1&page=27>
- Formsma, W. J., Luitjens-Dijkveld Stol, R. A., & Pathuis, A. (1987). De Ommelander Borgen en Steenhuisen (Tweede druk). Assen/Maastricht: Uitgeverij Van Gorcum.
- Friesland.nl. (z.d.). Elfstedenpad - Wandelroute. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.routeyou.com/nl-nl/route/view/5321132/wandelroute/elfstedenpad>
- Gemeente Loppersum. (2019, 1 oktober). Project Ruimtelijke Plannen. Geraadpleegd op 16 december 2019, van [https://www.loppersum.nl/bestuur-organisatie/agendas-openbare-vergaderingen\\_42887/agenda/gemeenteraad\\_31256/projectenboek-ruimtelijke-plannen-2019pdf\\_4353293.pdf](https://www.loppersum.nl/bestuur-organisatie/agendas-openbare-vergaderingen_42887/agenda/gemeenteraad_31256/projectenboek-ruimtelijke-plannen-2019pdf_4353293.pdf)
- Geschiedenis van tuinkunst. (z.d.). Geschiedenis van de tuinkunst. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <http://www.geschiedenisvandetuinkunst.nl/#>
- Google Maps. (2020). Stania State [Maps]. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van <https://www.google.com/maps/place/Staniastate/>
- Grand Café. (z.d.). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.de-boerderij.net/>
- Groninger borgen. (z.d.). Borg - Groninger Borgen - Groninger Borgen. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://groningerborgen.nl/borg/?cg%5Boid%5D=1000&cHash=b9f5fef38fbe43d720045706553791ac>
- Het Landgoed – Fraylemaborg. (z.d.-a). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://fraylemaborg.nl/het-landgoed/>
- Hillinga, H. H. (2014, 13 februari). Ekenstein Van borg tot hotel restaurant. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <http://www.nazatendevries.nl/Artikelen%20en%20Colums/Borgen/Ekenstein/Ekenstein.html>
- Historie - Landgoed Ekenstein, Appingedam. (z.d.). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.ekenstein.com/nl/historie/>
- Hoekstra, B. G. (2017, 18 januari). De monumentale tuin van Stania State. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.boswachtersblog.nl/fryslan/2017/01/18/monumentale-tuin-van-stania-state/>
- Hotel Ekenstein. (1967). Tjamsweer : borg Ekenstein, voorzijde [Foto]. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van <https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/927599eb-8ce7-5543-b345-4ad0d4b5c711/media/67b76df9-45f6-d9ec-d4c5-108ffaac-43d5?mode=detail&view=horizontal&q=ekenstein&rows=1&page=36>
- Huygens ING. (2013, 12 november). Welderen baron Rengers, Wilco Julius van (1835-1916). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn1/welderen>
- Huizinga, H. (1967). Landgoed Ekenstein. Achterzijde restaurant [Foto]. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van <https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/4c17ca50-6be4-c37c-f28d-440939175178/media/52a4277a-bc5f-efc3-e509-a89e1fc512a2?mode=detail&view=horizontal&q=ekenstein&rows=1&page=25>
- Jan Menze van Diepen Stichting – Fraylemaborg. (z.d.). Geraadpleegd op 9 januari 2020, van <https://fraylemaborg.nl/over-ons/jan-menze-van-diepenstichting/>
- Kieft, N. K. (z.d.). Ekenstein bij Tjamsweer. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.deverhalenvangroningen.nl/alle-verhalen/ekenstein-bij-tjamsweer>
- Klis, H. J. K. (2019, 20 oktober). 6e Fivelstadtocht rond Appingedam. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.henkjandervanderklis.nl/2019/09/6e-fivelstadtocht-rond-appingedam/>
- Landgoed Fraylemaborg. (z.d.). [Foto]. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van <https://www.google.com/maps/place/Landgoed+Fraylemaborg/>
- Leeuwarder Courant. (2017, 9 april). Nieuwe eigenaar voor Stania State. Leeuwarder Courant. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van <https://www.lc.nl/friesland/Nieuwe-eigenaar-voor-Stania-State-22130093>
- Museum.tv. (z.d.). De collectie van Museum Landgoed Fraylemaborg - MuseumTV. Geraadpleegd op 9 januari 2020, van <https://museumtv.nl/tentoonstelling/museum-landgoed-fraylemaborg/>
- NDC Events. (z.d.). NazomerFair 2019 in Oentsjerk zaterdag 14 en zondag 15 september 2019. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.meukisleuk.nl/54628/ndc-events.html>
- Noordpeil. (2009). Fraylemaborg: Levende Historie: historisch onderzoek van tuin en park. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van <https://docplayer.nl/12804901-Fraylemaborg-levende-historie.html>
- Noordpeil. (2014). Stania State, historie en toekomstperspectief. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van [https://issuu.com/n0.Ordpeil/docs/614\\_00\\_401\\_stania\\_state\\_140611](https://issuu.com/n0.Ordpeil/docs/614_00_401_stania_state_140611)

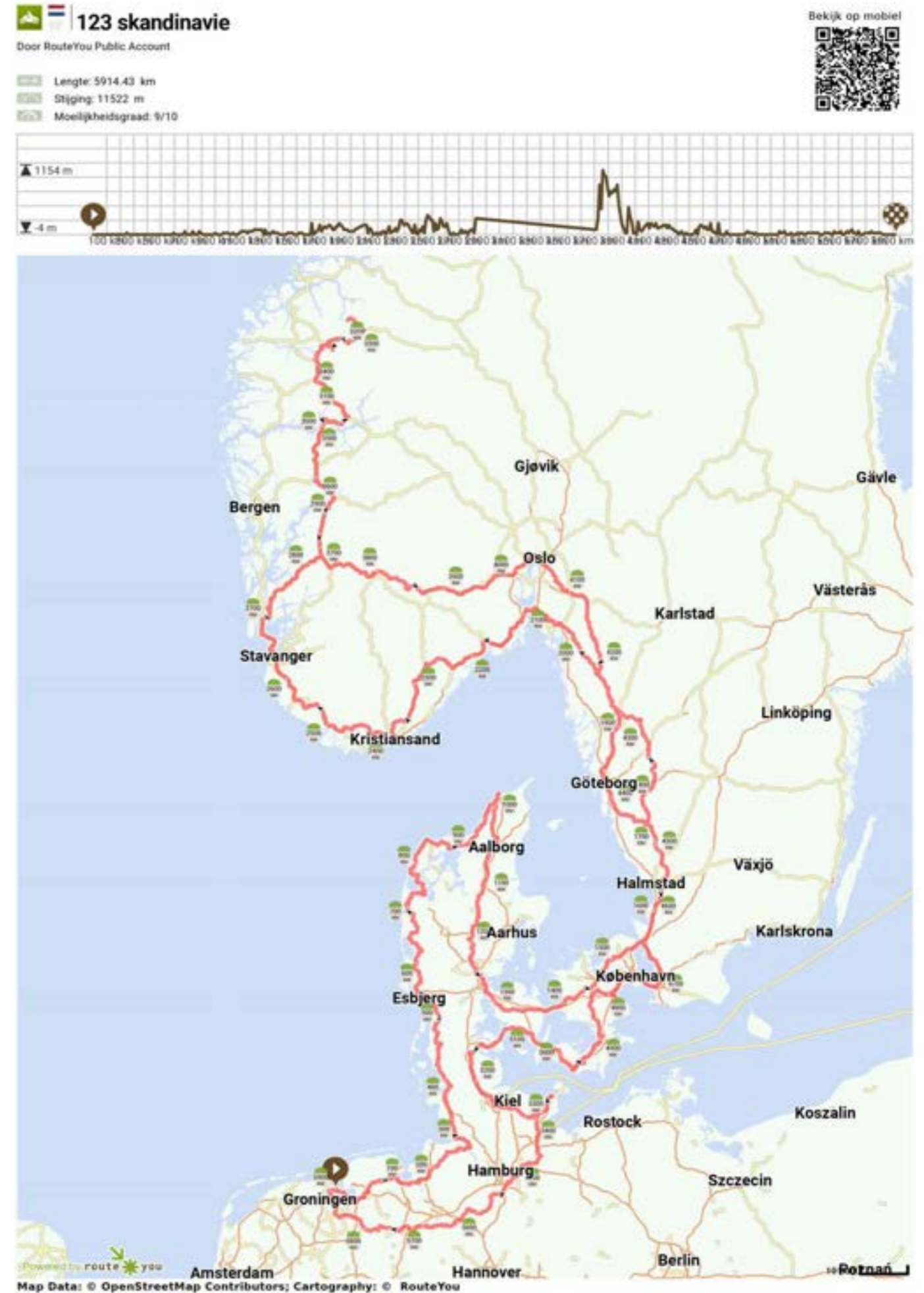
- Noordpeil. (2018a, 20 april). Ekenstein kwaliteitsplan landschapspark. Geraadpleegd op 5 december 2019, van <https://www.noordpeil.nl/wp-content/uploads/2019/04/ekenstein-121105.pdf>
- Noordpeil. (2018b). Ontwerpmethodiek. Geraadpleegd op 15 januari 2020, van <https://www.noordpeil.nl/wp-content/uploads/2018/11/Ontwerpmethodiek-111222.pdf>
- Noordpeil. (2018c). Roodbaards leven. Geraadpleegd op 15 januari 2020, van <https://www.noordpeil.nl/wp-content/uploads/2018/11/Roodbaards-leven-111222.pdf>
- Noordpeil. (2018d, 5 november). Roodbaards Rijkdom. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.noordpeil.nl/roodbaards-rijkdom>
- Oldenburger, C., & Oldenburger, J. (2011). Zocher Online. Groenprojecten van de Zochers in perspectief. Landschapsarchitectuur in 19de eeuw Nederland. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van <https://www.historischetuinen.nl/oldenburgers/pdf/zocher-online.pdf>
- Onderzoek. (2020) In de Van Dale (2020). Geraadpleegd op 6 januari 2020 via <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/onderzoek#.XhW23EdKh9A>
- Outdoor route search. (z.d.). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.routeyou.com/route/search/0/outdoor-route-search?q=appingedam+ekenstein>
- Parkeerplaats Fraylemaborg. (2020). [Foto]. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van <https://www.google.com/maps/place/Parkeerplaats+Fraylemaborg/>
- Parkvijvers met uitzicht op het landgoed. (z.d.). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.staniastate.nl/park/>
- PAU. (z.d.-a). Stadsontwikkeling Appingedam; ISV. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <http://www.pau.nl/work/stadsontwikkeling-appingedam-isv/>
- PAU. (z.d.-b). Toekomstperspectieven voor de Eemdelta. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <http://www.pau.nl/work/toekomstperspectieven-voor-de-eemdelta/>
- Plan je bezoek – Fraylemaborg. (z.d.-a). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://fraylemaborg.nl/plan-je-bezoek/#toegankelijkheid>
- Plan je bezoek – Fraylemaborg. (z.d.-b). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://fraylemaborg.nl/plan-je-bezoek/#entreprijzen>
- Provincie Groningen. (2012). Ontwikkelingsvisie Eemdelta 2030. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van [https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user\\_upload/Documenten/Downloads/rapport\\_eemdelta\\_lowresversie\\_voor\\_19nov.pdf](https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Downloads/rapport_eemdelta_lowresversie_voor_19nov.pdf)
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2017, 23 december). 519582 Stania State Bij Rengersweg 98 9062 EJ te Oentsjerk. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/519582>
- Roodbaard, L. P. R. (1826). Ontwerptekening met een verklaring van de letters, waarbij de beplanting beschreven staat [Foto]. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van <https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/6fa2b2cf-2135-0e1b-c134-a685ceec450f/media/fe45f32c-d62d-dd03-532d-8cb-48174f5a2?mode=detail&view=horizontal&q=ekenstein&rows=1&page=207>
- Schrikkema, J. S. (1920). Tjamsweer: Interieur van de borg Ekenstein: Ridderzaal [Foto]. Geraadpleegd op 6 januari 2020 van <https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/ec2ce5ea-2806-4c91-a6c7-49c9346c8745/media/c679cee0-9c74-d750-4436-daf7a707547c?mode=detail&view=horizontal&q=ekenstein&rows=1&page=230>
- Simons, W., & van Dorp, D. (2014). Praktijkgericht onderzoek in de ruimtelijke planvorming (3de editie). Wageningen: Uitgeverij Landwerk.
- Stania State. (2013, 20 juni). Zeer geslaagde ledendag van de Rabobank! Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.staniastate.nl/geen-categorie/geslaagde-rabobank-ledendag/>
- Stania State. (2017, 10 februari). Overnachten. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.staniastate.nl/de-mogelijkheden/overnachten/>
- Stania State. (2018a, 7 september). Zakelijke bijeenkomsten. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.staniastate.nl/zakelijke-bijeenkomsten/>
- Stania State. (2018b, 9 oktober). Activiteiten. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.staniastate.nl/activiteiten/#>
- Stania State. (2019a, 16 mei). Trouwlocatie. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.staniastate.nl/trouwlocatie/>
- Stania State. (2019b, 15 september). Brasserie. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.staniastate.nl/brasserie/>
- Topotijdreis: 200 jaar topografische kaarten. (z.d.). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.topotijdreis.nl/>
- Tresoar. (z.d.-a). Item nr.: 211. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <http://digicollectie.tresoar.nl/object.php?object=34&toon=211>
- Tresoar. (z.d.-b). Item nr.: 271. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <http://digicollectie.tresoar.nl/object.php?object=34&toon=271>
- Tresoar. (2007a, 7 april). KK0048395. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <http://collections.tresoar.nl/digital/collection/TRLfotokars/id/9946>
- Tresoar. (2007b, 7 april). KK0048398. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <http://collections.tresoar.nl/digital/collection/TRLfotokars/id/9943>
- Tuin ter Tijd. (2013, 3 mei). Slechts ter overweging.... Geraadpleegd op 9 januari 2020, van <https://www.tuintertijd.nl/tuinhistorie/slechts-ter-overweging/>
- Vanplan.nl. (z.d.). Landgoed Stania State Oentsjerk. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://toestemming.ndcmmediagroep.nl/locatie/landgoed-stania-state-oentsjerk-1353913?token=11a7fa7c-021d-4a12-bcd5-9e9455249269>
- Verblijfsgebied | toegankelijke stad. (z.d.). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://toegankelijkestad.zwolle.nl/ontwerprichtlijnen/voetpaden-en-trottoirs/rustpunten/verblijfsgebied>
- VVV. (z.d.). Stania State. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://www.vvv.nl/activiteitenkaart/detail/ad84d3f1-a40d-4a9c-afb3-fe7f5ee05d70>
- Wikipedia-bijdragers. (2019a, 5 februari). Ekenstein. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://nl.wikipedia.org/wiki/Ekenstein>
- Wikipedia-bijdragers. (2019b, 23 oktober). Engelse tuin. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van [https://nl.wikipedia.org/wiki/Engelse\\_tuin](https://nl.wikipedia.org/wiki/Engelse_tuin)
- Wikipedia-bijdragers. (2019c, 5 november). Fraylemaborg. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://nl.wikipedia.org/wiki/Fraylemaborg>
- Wikipedia-bijdragers. (2019d, 9 mei). Hoofdeling. Geraadpleegd op 8 januari 2020, van <https://nl.wikipedia.org/wiki/Hoofdeling>
- Wikipedia-bijdragers. (2019e, 19 augustus). Lucas Pieters Roodbaard. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van [https://nl.wikipedia.org/wiki/Lucas\\_Pieters\\_Roodbaard](https://nl.wikipedia.org/wiki/Lucas_Pieters_Roodbaard)
- Wikipedia-bijdragers. (2019f, 21 juli). Stania State. Geraadpleegd op 6 januari 2020, van [https://nl.wikipedia.org/wiki/Stania\\_State](https://nl.wikipedia.org/wiki/Stania_State)
- Zitbanken | toegankelijke stad. (z.d.). Geraadpleegd op 6 januari 2020, van <https://toegankelijkestad.zwolle.nl/ontwerprichtlijnen/straatmeubilair/objecten/zitbanken>

# Bijlagen

## Kopenhagen Rit 9: Appingedam - Leer



## 123 Skandinavie



# Ekenstein en Rusthoven

Bekijk op mobiel

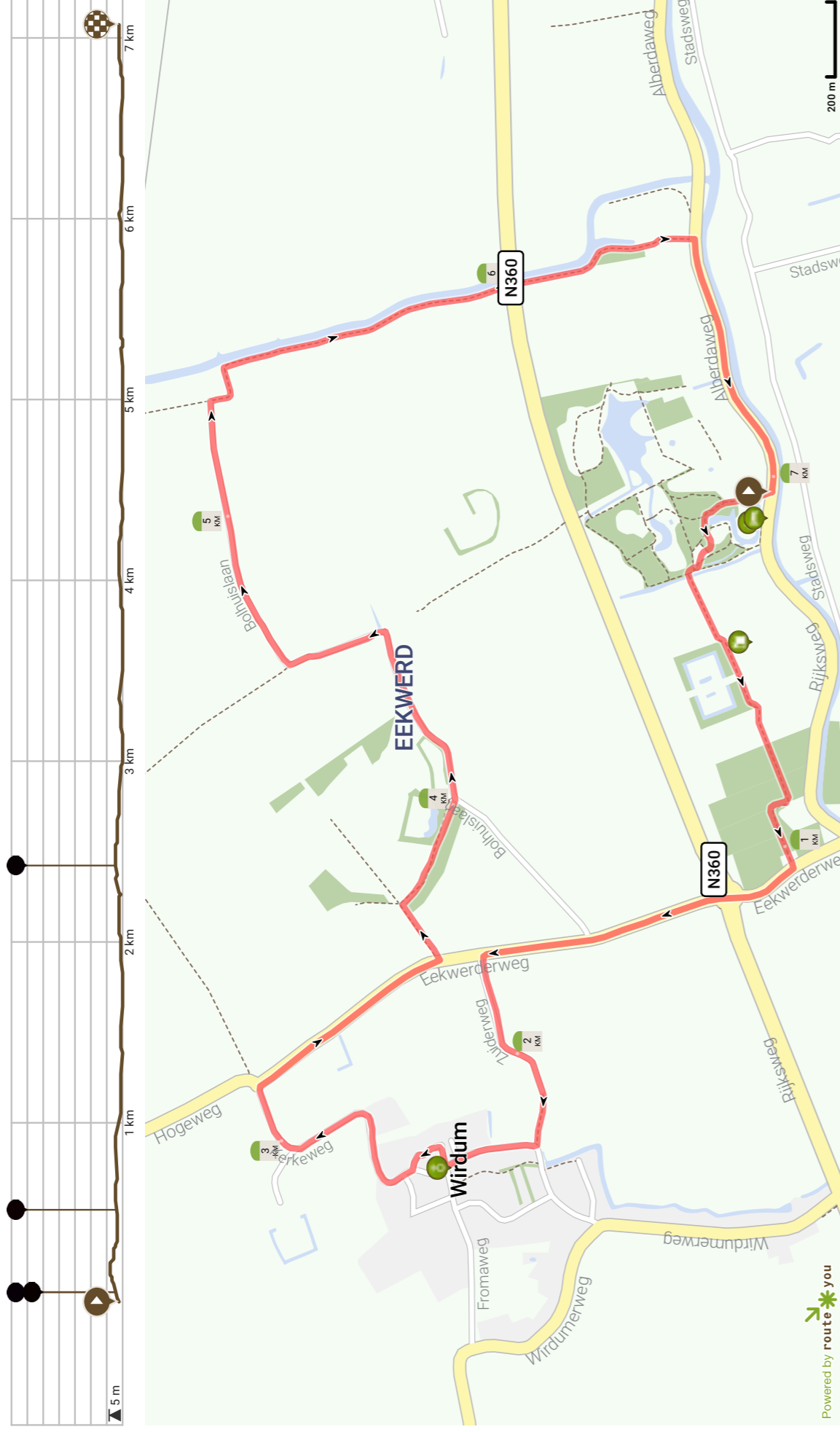


## Ekenstein en Rusthoven

Door Groningen

- Rijksweg, Appingedam, Nederland
- Rijksweg, Appingedam, Nederland

Lengte: 7,07 km  
Stijging: 17 m  
Moeilijkheidsgraad: 4/10



Powered by routeyou

Map Data: © OpenStreetMap Contributors; Cartography: © RouteYou

# Rondje Ekenstein

Bekijk op mobiel

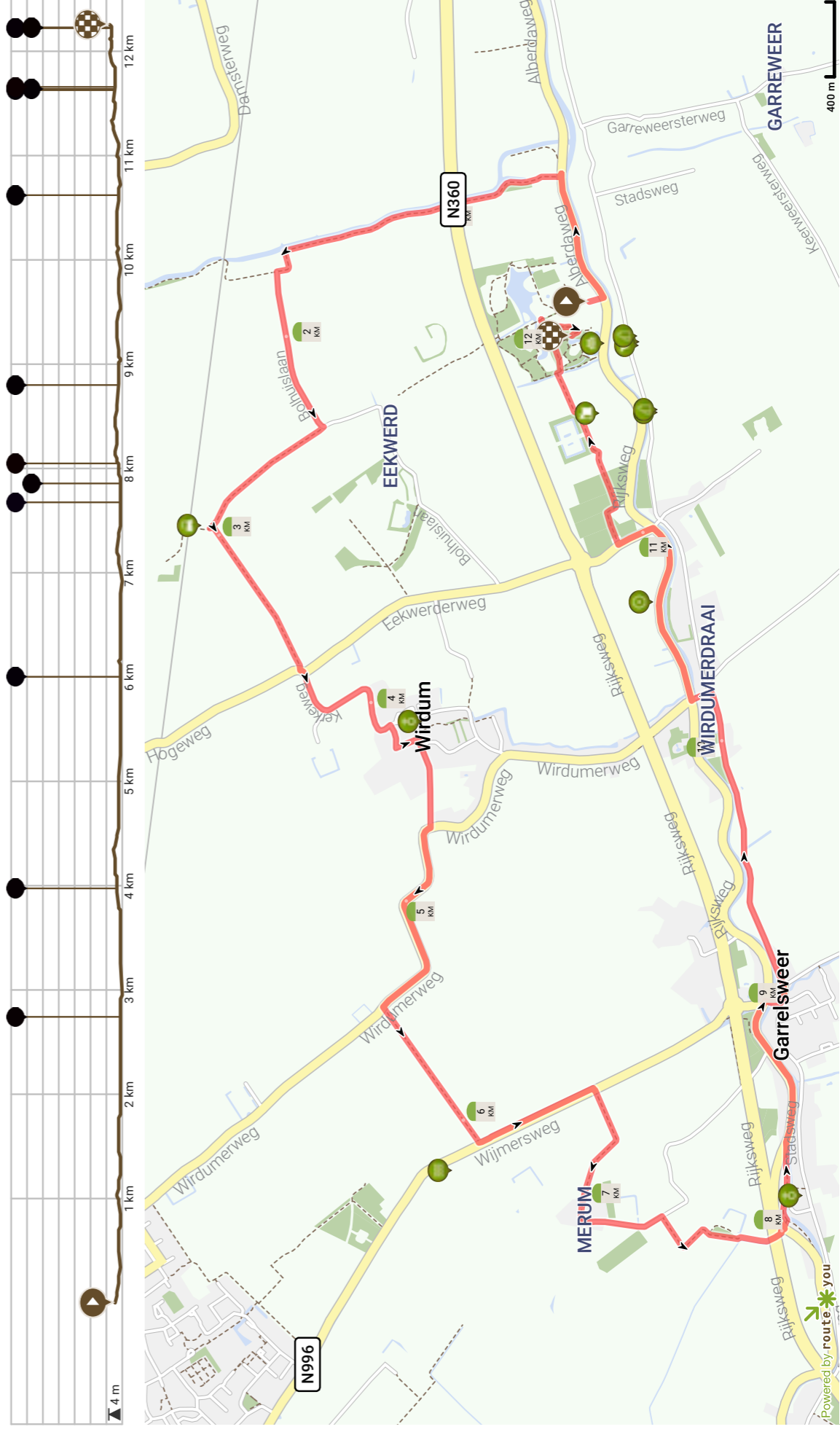


## rondje ekenstein

Door Ria

- N360, Appingedam, Nederland
- N360, Appingedam, Nederland

Lengte: 12,25 km  
Stijging: 25 m  
Moeilijkheidsgraad: 4/10



Powered by routeyou

Map Data: © OpenStreetMap Contributors; Cartography: © RouteYou

# Snackerie22102012

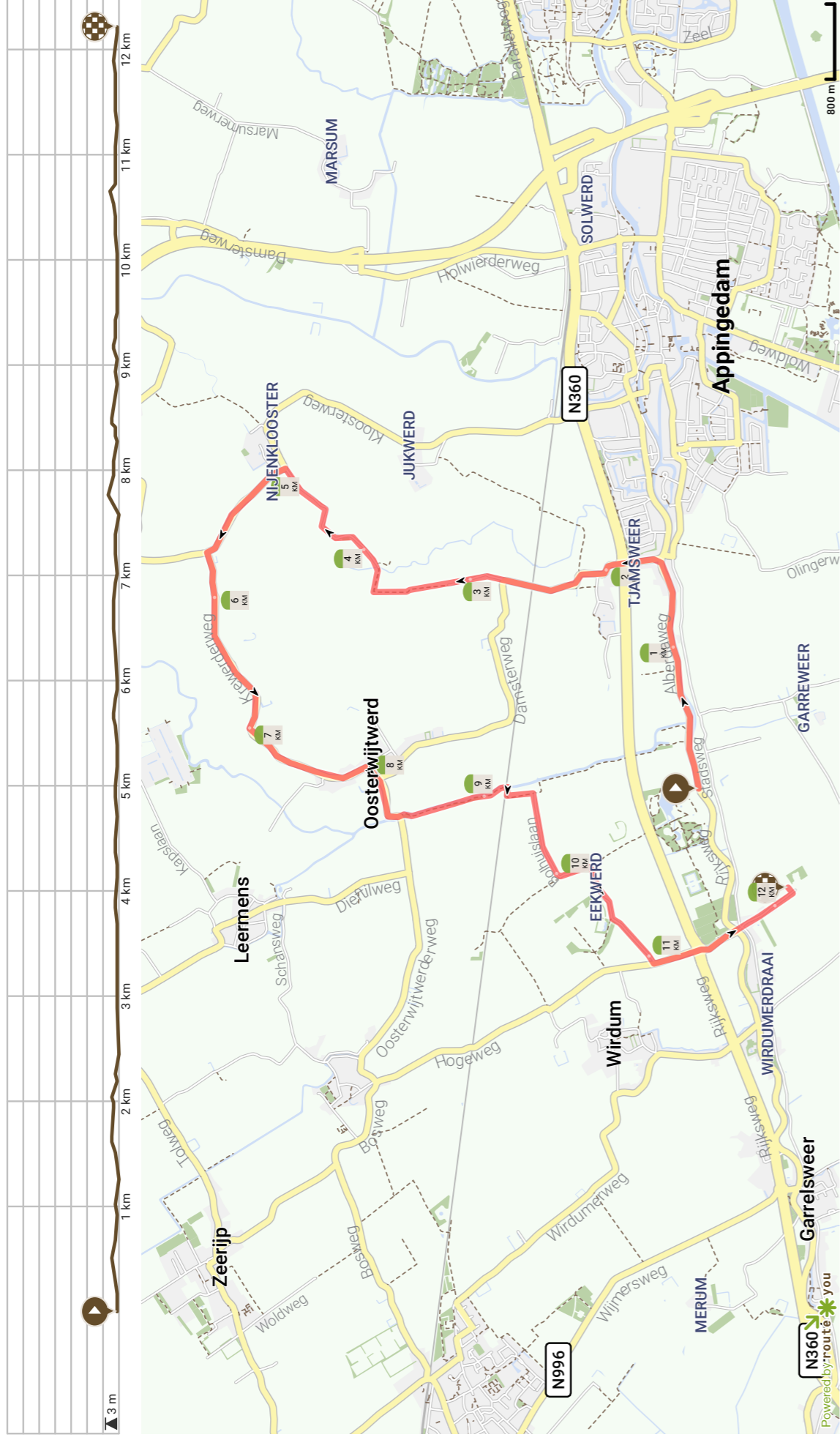


Door RouteYou Public Account

Lengte: 12.21 km  
Stijging: 6 m  
Moeilijkheidsgraad: 3/10



Bekijk op mobiel



Map Data: © OpenStreetMap Contributors; Cartography: © RouteYou

# Damsterdiep, Groningen Loopt

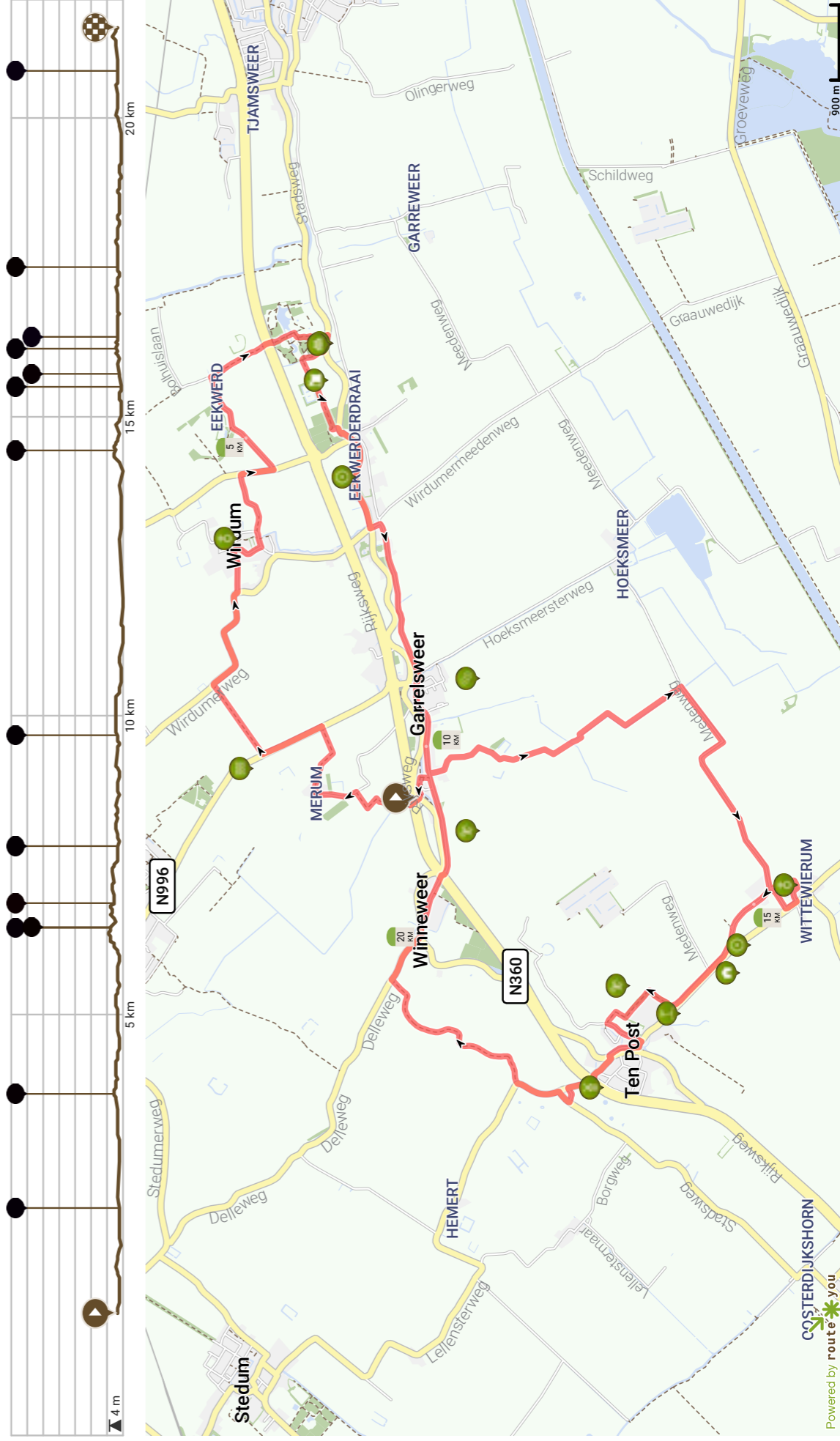


Door Groningen

Lengte: 21.5 km  
Stijging: 40 m  
Moeilijkheidsgraad: 6/10

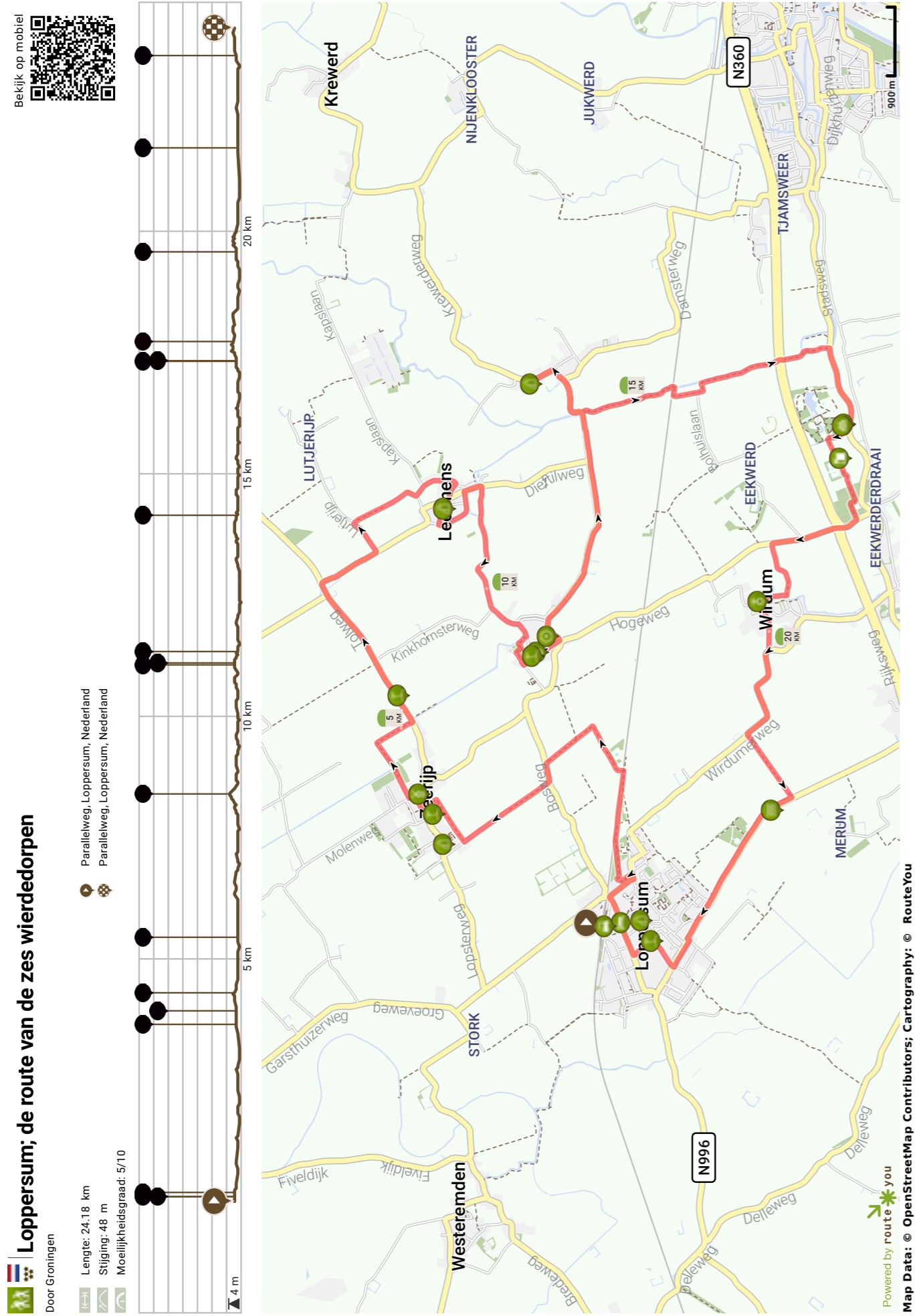


Bekijk op mobiel



Map Data: © OpenStreetMap Contributors; Cartography: © RouteYou

# Loppersum; de route van de zes wierdedorpen



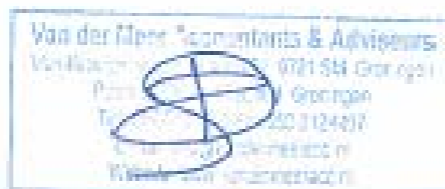
# Gedragsregistratie Ekenstein

Gedragsregistratie - Gegevens verzamelen Ekenstein

Datum: 16 december 2019      Starttijd: 12:00      Eindtijd: 14:00  
 Observant: L.S. Hoving      Weer: 6 graden en half bewolkt

Plek nummer	Leeftijd / Geslacht						Houding				Activiteit												
	Bejarden (65+)	Volwassenen (31-64)	Jong volwassenen (19-30)	Tieners (13-18)	Kinderen (6-12)	Kleuter (0-5)	Honden	Zittend	Liggend	Stand	Leunend	Rustzoekend	Gras / Splend	Lezen / Schrijven / Tekenen	Onderhoud aan park	Eten / picnic	Ontmoeten / socializing	Zonnebaden	Groep / rondleiding	Hond uitlaten	Naar mensen kijken	Andere activiteiten	
1	xx					x			x											x			
2	x		x						x		x												
3		x				xx			x												x		
4																							
	1	3	2			3	1	1	3	2	2									2			

## Landgoed Fraeylemaborg A



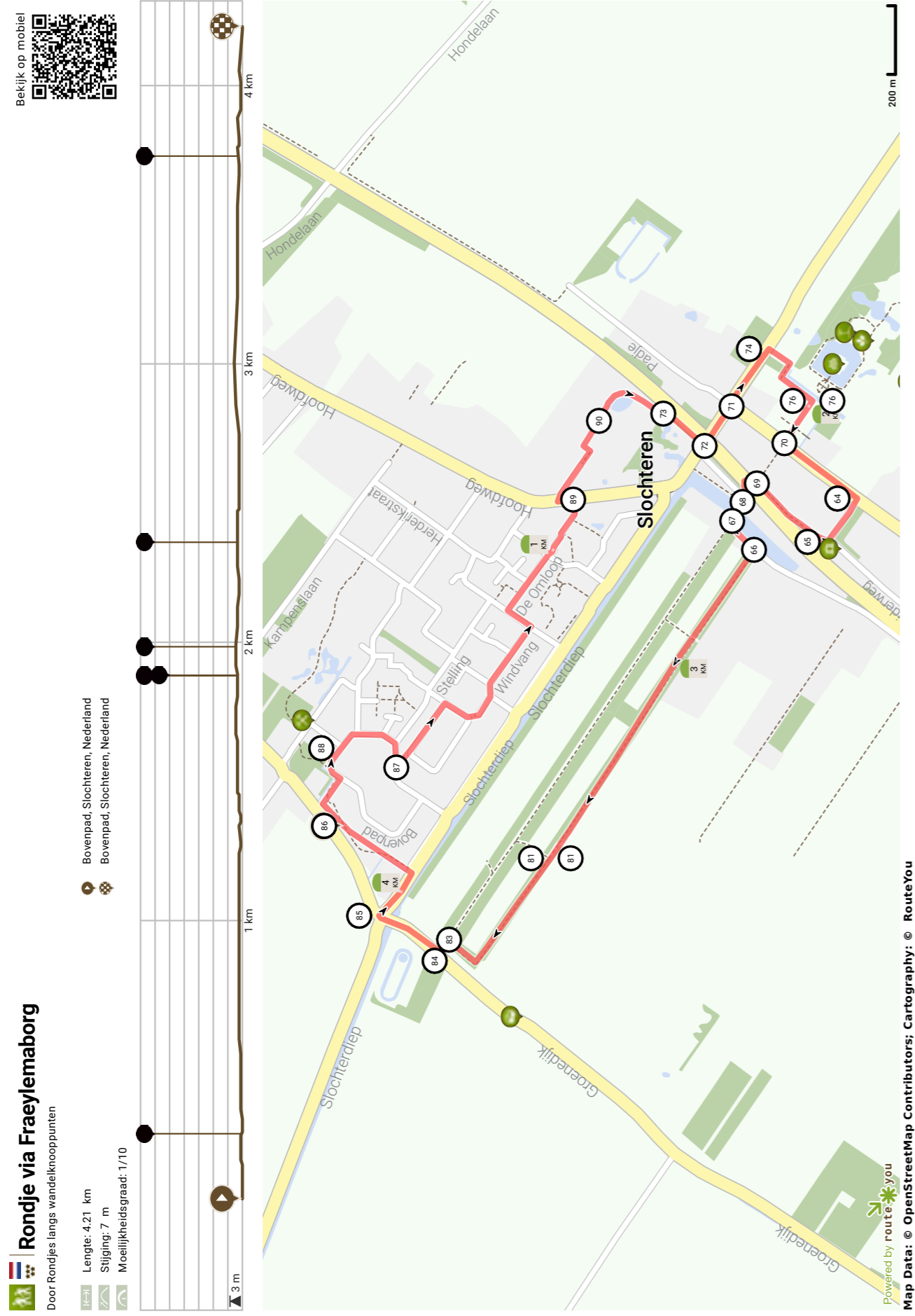
	2018	2018	2017
<b>Museale kosten</b>			
Vaste collectie	6.317	7.000	5.583
Wisseltonstellingen	16.729	20.500	3.925
Beelden op Fraeylemaborg	0	200	0
PR	19.951	15.000	17.763
Website	1.647	500	8.764
Kerst	16.708	17.000	17.769
Culinair	24.533	15.000	0
Groei en Bloei	9.560	6.000	5.853
Koetsentocht	429	300	385
Kosten verhuuractiviteiten	0	200	0
Brocante Fair	3.604	0	0
Midsummer markt	491	0	0
Marktonderzoek	155	250	280
Erfgoededucatie	404	800	219
Manifestaties/Kunstmarkt	2.505	2.000	4.508
Pinksteren	7.240	7.000	7.643
<b>totaal</b>	<b>110.273</b>	<b>91.750</b>	<b>72.693</b>
<b>Afschrijvingen</b>			
Gebouwen en terreinen	4.763	5.000	4.703
Inventaris	9.056	8.000	7.882
Investering De Boerderij			
<b>totaal</b>	<b>13.819</b>	<b>13.000</b>	<b>12.585</b>
<b>Eigen bijdragen projecten</b>			
Levende historie	0	0	68
New Folies	0	25.000	0
Picasso en tijdgenoten	0	0	43.576
Aardbevingsschade	0	0	-17.853
Bijdrage vrienden waterkelder	0		
<b>totaal</b>	<b>0</b>	<b>25.000</b>	<b>25.791</b>
<b>Diverse lasten</b>			
BTW voor eigen rekening	4.576	7.000	7.697
Diversen	0	0	2.885
<b>totaal</b>	<b>4.576</b>	<b>7.000</b>	<b>10.582</b>
<b>TOTALE LASTEN</b>	<b>556.014</b>	<b>510.940</b>	<b>477.188</b>
<b>RESULTAAT</b>	<b>-19.229</b>	<b>26.805</b>	<b>21.789</b>

## Landgoed Fraeylemaborg B



	2018	begr. 2018	2017
<b>Organisatiekosten</b>			
Winkelkosten	733	1.000	3.091
Telefoon	1.492	1.500	1.438
Huishoudelijke kosten	5.855	3.000	3.597
Kantoorbenodigdheden	1.070	700	705
Porti	1.733	700	428
Contributies/abbonementen	4.145	3.500	3.518
Bestuurskosten	3.645	2.000	2.080
Representatie	0	200	9
Rente en Bankkosten	797	700	586
Administratie- en accountantskosten	10.039	10.000	10.990
Automatisering	3.987	5.000	3.885
Overige organisatiekosten	250	300	2.778
<b>totaal</b>	<b>31.646</b>	<b>28.600</b>	<b>33.014</b>
<b>Önderhoudskosten</b>			
Borg	(h) 15.268	569	20.896
Koetshuis	3.003	406	2.204
Schathuis/boerderij	1.129	6.098	5.956
Terrein/bos/park	-41.581	63.553	38.745
Personeelskosten park	32.006	0	0
Dragerie	1.467	5.144	929
Voorhof	0	1.500	0
Inbraak en brandpreventie	(i) 16.735	6.000	5.901
Interieur borg	0	2.000	0
Aardbevingkosten	295	0	0
Overige bouwkundige objecten	969	1.250	130
Folies	0	2.000	0
Gereedschappen	94	500	711
<b>totaal</b>	<b>117.496</b>	<b>89.020</b>	<b>76.473</b>

# Rondje via Fraeylemaborg



# Gedragregistratie Freaylemaborg

Gedragregistratie - Gegevens verzamelen		Datum: 4 december 2019		Starttijd: 10:40		Eindtijd: 12:10	
Fraeylemaborg		Observant: R.W. den Besten		Weer: 5 graden en half bewolkt			

Plek nummer	Leeftijd / Geslacht							Houding							Activiteit							
	Bejaarden (65+)	Volwassenen (31-64)	Volwassenen (19-30)	Tieners (13-18)	Kinderen (6-12)	Keuter (0-5)	Honden	Zitend	Liggend	Stand	Leunend	Rustzoekend	Gras / Spelend	Lezen / Schrijven / Tekenen	Onderhoud aan park	Eten / picnic	Ontmoeten / socializing	Zonnebaden	Groep / rondleiding	Hond uitlaten	Naar mensen kijken	Andere activiteiten
1		x				x	x												x			
2		xx					x		x										x			
3		x							x													
4	x	x					x		x											x		
5	x	x								x												
6	x	x				x			x													
7		xx							x													
8			x						x													
9	x								x													
10		x							x													
11		xx																				
	3	11	2	0	1	2	3	1	0	9	1	4	0	0	0	0	0	0	0	3	0	40



# Elfstedenpad



# Gedragregistratie Stania State

Gedragregistratie - Gegevens verzamelen		Datum: 4 december 2019	Starttijd: 10:00	Eindtijd: 12:15
Stania State		Observant: J.A. Knobbe	Weer: 7 graden en half bewolkt	

Plek nummer	Leeftijd / Geslacht							Houding							Activiteit							
	Bejaarden (65+)	Volwassenen (31-64)	Long volwassenen (19-30)	Tieners (13-18)	Kinderen (6-12)	Kleuter (0-5)	Honden	Zittend	Liggend	Stand	Leunend	Rustzoekend	Gras / Spelend	Lezen / Schrijven / Tekenen	Onderhoud aan park	Eten / picnic	Ontmoeten / socializing	Zonnebaden	Groep / rondleiding	Hond uitlaten	Naar mensen kijken	Andere activiteiten
1	x									x							x					
2		x							x								x					
3	x								x			x										
4	x								x			x										
5						x			x													
2	2	2				1			5		2	1					2					

## Roodbaard tuinen A

<b>Leeuwarden</b>	Eeburg
	Stadstuinen
	Prinsentuin
	Stadverswatervijver
<b>Menualdumadeel</b>	Groot Terhorne
	Poptaslot
	Schatzenburg
	Deinum
<b>Harlingen en Franeker</b>	Engelse tuin
	Martenahuis
	Middelstein
	Ropta State
	Salwerd
<b>Sneek en omgeving</b>	Bornia State
	Epema State
	Noorderpoort
	Schoonzicht
<b>Gaasterland</b>	
<b>Heerenveen en Joure</b>	Brouwershave
	Heremastate
	Huize Voormeer
	Jagtlust
	Oenema State
	Ontwijk
	Oranjestein
	Tuin Taconis
<b>Stellingwerven</b>	Heloma
	Koepelbos (Vredewoud)
	Lindenoord
	Molenbosch
	Nieuwe Aanleg
<b>Beetsterzwaag</b>	Fockensstate
	Haersmastate – Drachten
	Harninxmastate
	Huize Olterterp
	Lyndenstein
<b>Trynwâlden</b>	Harsta State
	De Klinze
	Stania State
	Toutenburg
	Vijversburg
<b>Kollum en omgeving</b>	Fogelsangh State
	Haersmastate – Buitenpost
	Rinsma State
	Tuin Riedel
<b>Westerkwartier</b>	Nienoord
<b>Appingedam</b>	Ekenstein

## Roodbaard tuinen B

<b>Slochteren en omgeving</b>	Wijchelsheim
	Fraeylemaborg
	Nieuw Tivoli
	Nijenstein
<b>Winschoten en omgeving</b>	Sterrebos
<b>Harkstede en omgeving</b>	Vaartwijk
<b>Groningen</b>	Zandvoort
	Guyotplein
	Trommiushof
	Standstuin de Rahitz
<b>Eelde en Paterswolde</b>	Westerbroek
	De Braak
	Brinkhoven
	't Huis de Duinen
	Noordwijk
	Vennebroek
<b>Kop van Drenthe</b>	Oosterbroek
	Prinstentuin
	Huis Terheijl
<b>Zuidlaren</b>	Laarwoud
	Meerwijk
<b>Assen</b>	Het Witte Huis
	De Brink
	De Eerste Steen (Dentenoord)
	Oude Vijver (Asserbos)
	Overcingel